

міністерство ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
ФАКУЛЬТЕТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ, ПРАВА
ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

*Кафедра міжнародних
відносин і політичного менеджменту*

Сапанусь Анастасія Сергіївна

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**“ВПЛИВ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ
РОЗВИТОК УКРАЇНИ”**

Спеціальність: 292 “Міжнародні економічні відносини”

Допускається до захисту
Протокол № _____

від _____
завідувач кафедри
міжнародних відносин
і політичного
менеджменту
д.н.держ.упр.,доц.,
Вікторія ЗАГУРСЬКА-АНТОНЮК

(підпис)

Науковий керівник
д.н.д.у., доц.
В.Ф. Загурська-Антонюк

(підпис)

Рецензент
к.е.н., доц. О.Й. Юрківський

(підпис)

**Житомир
2024**

Я, Сапанусь Анастасія Сергіївна, цим засвідчую, що представлена до захисту кваліфікаційна робота виконана на основі власних наукових досліджень. Текст не містить доробку інших дослідників без відповідних посилань на їх праці.

Я попереджений про те, що буду недопущений до захисту, а в разі отримання диплому – буду позбавлений його відповідно до чинного законодавства України.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ В ІСТОРИЧНОМУ, СОЦІАЛЬНОМУ Й ЕКОНОМІЧНОМУ КОНТЕКСТАХ	6
1.1. Означення, класифікація, фактори міжнародних міграцій населення	6
1.2. Історичний огляд міжнародних міграцій населення й теорії розвитку міжнародних міграцій	13
1.3. Міграційна політика й соціально-економічний вплив міграційних процесів на країн-учасниць	28
РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК Й ВПЛИВ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК КРАЇН ЄС ТА УКРАЇНИ	38
2.1. Розвиток міжнародного міграційного руху в ЄС	38
2.2. Періоди розвитку міжнародного міграційного руху в Україні: причини й чинники	43
2.3. Періоди розвитку міжнародного міграційного руху в Україні: вплив на соціально-економічний розвиток	48
РОЗДІЛ 3. РЕГУЛЮВАННЯ МІГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ ТА ЄС ..	54
3.1. Формування міжнародної міграційної політики Європейського Союзу та міграційні процеси, що сприяли формуванню	54
3.2. Формування міжнародної міграційної політики України	63
3.3. Рекомендації щодо покращення впливу та зменшення негативних наслідків міжнародної міграції в Україні	66
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	71
АНОТАЦІЯ	77

ВСТУП

Сучасний звіт, який набув змін завдяки глобалізації й інтерналізації неможливо уявити без міграційних процесів. Звичайним явищем стала зміна місця проживання країн, що розвиваються на користь розвинених країн. Найпоширенішими причинами цієї зміни є бажання жити в країні з якіснішими умовами праці, вищим рівнем життя, уникнення різного виду репресій. Міграційні процеси посідають важливе місце у розвитку економіки країни. Вони можуть як покращити соціоекономічний стан країн, так і погіршити. Міграційна політика є важливим регулятором впливу міграційних процесів. Завдяки міграційній політиці країна може знизити негативні наслідки міграції робочої сили для економіки та соціальної сфери держави.

Незважаючи на значну кількість наукових праць, пов'язаних із соціально-економічними ефектами міжнародної трудової міграції в країнах-донорах і країнах-реципієнтах, досліджено недостатньо. Не запропоновані ефективні стратегії регулювання міжнародної трудової міграції в нестабільних умовах. Таким чином, проблеми висвітлені вище вимагають проведення комплексного аналізу впливу міжнародної міграції робочої сили на економічний розвиток країн-донорів і країн-реципієнтів, а також виявлення напрямів регулювання міжнародної трудової міграції в Україні задля покращення її впливу на соціально-економічне життя.

У зв'язку з цим метою цього дослідження є визначення впливу міжнародної трудової міграції на соціально-економічний розвиток України для обґрунтування напрямів ефективного регулювання цього процесу.

Для досягнення поставленої мети в роботі були виконані наступні завдання:

- пошук, узагальнення, систематизація і аналіз інформації у відкритих джерелах, зокрема статистичні дані та результати соціологічних досліджень, наукові публікації, матеріали профільних інтернет-ресурсів та засобів масової інформації тощо.

- Огляд історичних засад міжнародної міграції праці та її соціально-економічної сутності;
- Аналіз сучасної міграційної картини в Україні та світі в цілому;
- Сформовані зміни тенденцій міграції для покращення соціально-економічного життя України.

Об'єктом дослідження є міжнародні міграційні процеси в Україні.

Предметом дослідження є вплив міграційних процесів на соціально-економічний стан України та шляхи найефективнішого регулювання міжнародної міграції в Україні.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ В ІСТОРИЧНОМУ, СОЦІАЛЬНОМУ Й ЕКОНОМІЧНОМУ КОНТЕКСТАХ

1.1. Означення, класифікація, фактори міжнародних міграцій населення

Універсальним визначенням міграції є процес переселення населення або особи як носія культурного й соціального потенціалу з одних держав до інших з метою придбання постійного чи тимчасового місця проживання [1]. Міграція викликана низкою різноманітних причин [8]:

- Соціополітичні - політичні, ідеологічні, економічні, екологічні, етнічні, расові, гендерні дискримінації та переслідування;
- Економічні – стосується ринку праці та загальної економічної ситуації в певному місці. Якщо умови у цьому місці є сприятливими, наприклад, існує перспектива зростання зарплати, кращі можливості знайти роботу та створення багатства, це може залучати мігрантів до цього місця. З іншого боку, якщо умови в місці походження є не вигідними, наприклад, існує бідність та безробіття, це може змусити людей мігрувати, щоб забезпечити собі засоби до існування.
- Стихійні – викликані природними катастрофами, стихійними лихами.

Також, існує класифікація міжнародної міграції, запропонована дослідниками предмету Івашук, Стаховою та Живко[8]:

- за територіальною ознакою: внутрішня та зовнішня;
- за ступенем контрольованості: легальна та нелегальна;
- за відношенням до країни: еміграція, імміграція, транзитна міграція;

- за способом реалізації: організована та неорганізована;
- за часовою ознакою: постійна (чи незворотна), тимчасова сезонна, кочова;
- за метою: трудова, навчання, проживання (постійне чи тимчасове), туристична (медико-оздоровча).

В цьому контексті необхідно розуміти значення ключових термінів:

- Еміграція - вимушене або добровільне переселення корінних мешканців з Батьківщини до іншої країни на постійне проживання чи на деякий час з політичних, соціальних, економічних, релігійних та інших причин. [10].
- Імміграція - в'їзд іноземців до певної країни на постійне або тимчасове проживання, зумовлений економічними, політичними, етнічними, релігійними та іншими причинами [11].
- Міграція робочої сили – переміщення працездатних осіб лише щз причин економічного характеру[4].

Згідно з критеріями ООН, міграція вважається міжнародною, якщо термін перебування мігранта там перевищує 1 рік [2].

У формуванні міграційних потоків бере участь широкий спектр різних економічних, соціальних, екологічних, політико-правових, демографічних, етнічних та особистісно-психологічних факторів, що впливають на міграційний рух населення[6](табл. 1.1).

Таблиця 1.1.

Фактори міграційного руху

Вид фактору	Складові фактору
<i>Економічний</i>	Високий рівень безробіття, низький рівень оплати праці, структура галузей економіки, господарський розвиток територій, інвестиційний потенціал територій.
<i>Соціальні</i>	Недостатня якість обслуговування в закладах й рівень розвитку соціальної сфери життя.
<i>Екологічні</i>	Схильність територій до стихійних лих, продовольча безпека, водна безпека, зміна клімату.
<i>Політико-правові</i>	Міграційна політика країни: політична ситуація в країні.
<i>Демографічні</i>	Чисельність населення, вікова структура населення, приріст населення в країні
<i>Етнічні</i>	Вплив національних традицій, звичаїв, специфіки матеріальної та духовної культури різних народів на рівень рухливості, структуру та напрямок переміщень.
<i>Особистісно-психологічні</i>	Інтелект, риси особистості, система мотивів, цінностей, установок мігранта.

В більшості випадків поштовхом до міграції є економічні фактори, такі як низькі стандарти праці, високий рівень безробіття в країні-донорі та загальний стан економіки країни. Економічні фактори створюють трудових мігрантів. Фактори, що приваблюють мігрантів до пересування включають вищу заробітну плату, кращі можливості працевлаштування, вищий рівень життя та можливість отримати якісну освіту. Якщо економічні умови несприятливі та є ризик подальшого їх занепадання, більшість людей, ймовірно, мігруватиме до країн із кращими перспективами.

За даними Міжнародної організації праці ООН, у 2019 році кількість трудових мігрантів становила приблизно 169 мільйонів у всьому світі, що складає понад дві

третини міжнародних мігрантів. Понад дві третини всіх трудових мігрантів переселились в країни з високим рівнем доходу[12].

Наступним фактором є рівень розвитку соціальної сфери життя в країні. До елементів соціальної сфери життя й закладів, що займаються задоволення матеріальних й духовних потреб населення відносять:

- організації, що займаються медичним обслуговуванням;
- соціальне забезпечення (організації, що надають матеріальну допомогу людям похилого віку, особам, які втратили працездатність, самотнім матерям, безробітним, безпритульним);
- освітні та виховні організації;
- спортивні організації (спортивні гуртки, футбольні та хокейні ліги, спортивні школи, секції, центри);
- культурні організації (музеї, палаци та будинки культури, парки культури та відпочинку, цирки, театри, концертні зали, ботанічні сади, галереї);
- культурно-рекреаційний комплекс;
- громадське харчування та роздрібна торгівля продуктами харчування;
- комунальне обслуговування;
- громадський транспорт.

Елементами які звертають на себе найбільшу увагу населення під час оцінки якості й здійснення вибору міграції є житлові умови, що включають ціни на житло, якість житла й інфраструктури тощо, якість й доступність освіти, розвиток сфери охорони здоров'я.

Навколишнє середовище завжди було рушійною силою міграції, оскільки люди тікали від стихійних лих, таких як повені, урагани та землетруси. Однак очікується, що зміна клімату посилить екстремальні погодні явища, що означає, що більше людей може бути в русі.

Згідно з Міжнародною організацією з міграції, «екологічні мігранти — це мігранти, які через раптові або прогресуючі зміни в навколишньому середовищі, що негативно впливають на їхнє життя чи умови життя, змушені тимчасово або назавжди покинути своє регулярне місце проживання, переїзджаючи за кордон або на в іншу область всередині своєї країни»[13].

Важко оцінити кількість екологічних мігрантів у всьому світі через такі фактори, як зростання населення, бідність, управління, безпека людей і конфлікти, які впливають. Оцінки коливаються від 25 мільйонів до одного мільярда до 2050 року. Згідно з доповіддю Світового банку «Groundswell Part 2: Acting on Internal Climate Migration» зміна клімату суттєво впливає на якість життя населення, зменшуючи розміри продовольства й доходи населення. Забруднення повітря й довкілля в сільських районах також змушує людей мігрувати як всередині країни, так й за її кордонами.

Ще одним важливим чинником фактором міграції є політико-правовий фактор, що охоплює законодавче регулювання міграційних процесів у країнах, що створює міграційну систему в країні. Наприклад, на території Європейського Союзу існує консолідована міграційна політика, яка виражена в ряді політичних й правових документів, таких як Європейська конвенція про правовий статус трудящих мігрантів, міждержавні угоди щодо міграції, наприклад безвізовий обмін, режим перебування та проживання, угоди про боротьбу з незаконною міграцією тощо. У міграційній системі Європи об'єднуються зусилля з регулювання міграційних процесів, що базуються на загальному міграційному порядку і

включають невеликі міграційні системи, що виникають як результат дії вищезазначених факторів. Посилення правового регулювання міграційного порядку зазвичай веде до зниження міграційної активності населення, а його ослаблення – навпаки, до посилення міграційних процесів.

Другим важливим фактором в аналізованій групі є політичний аспект, який визначається ситуацією у країні і може стимулювати міграційні процеси. Політичні зміни, репресії, або втручання влади у масові позиції громадян можуть призводити до еміграції населення, особливо тих, хто не погоджується з політичною ситуацією в країні. Наприклад, з Російської Федерації виїжджає значна кількість осіб, які мають різні мотивації, включаючи незгоду з політичною лінією влади.

Демографічний фактор є дуже важливим у міграційних процесах. Одна з його складових є вікова структура населення. Відомо, що склад населення мігрантів та інтенсивність територіальної рухливості населення є досить стійкими параметрами в міграційній динаміці. Високі показники народжуваності сприяють майбутньому збільшенню частки молодого населення, що може підвищити міграційний потенціал країни, так як в більшості випадків мігрують саме представники молодого покоління згідно з кількісними дослідженнями двосторонніх міграційних потоків.

Гендерні показники також впливають на рівень міграції. Нерівність у гендерному розподілі населення, особливо при мізерних економічних можливостях у країні-донорі, може спонукати безробітних молодих людей без сімейних зв'язків до пошуку можливостей за межами країни, що призводить до міграції. Загалом, міграційна активність досягає найвищого рівня у молодих людей працездатного віку, після чого зменшується, а також спостерігаються сплески активності у передпенсійному віці. Все це обумовлено життєвими циклами осіб, які беруть участь у міграції. Щодо сімейного складу, наявність дітей або літніх утриманців

збільшує міграцію чоловіків і зменшує міграцію жінок, а наявність самотійних членів родини передпенсійного віку призводить до міграції жінок.

Загалом, лояльність до мігрантів у правовому полі спричинена старінням населення та високою питомою вагою непрацездатних громадян у приймаючих країнах, що створюють дефіцит трудових ресурсів та змушують ці країни залучати робочу силу з інших країн.

До етнічного фактору належить вплив міжетнічних конфліктів, так як це явище спричиняє масовими потоки вимушених біженців. Ці конфлікти можна було б пом'якшити через ретельно розроблену державну політику, спрямовану на рівний доступ до ресурсів для всіх етнічних груп, боротьба за які є основною причиною конфліктів, що може позитивно вплинути на зменшення міграції населення та сприяти створенню мультикультурного суспільства. Однак, в історичному контексті можна помітити, що етнічні групи, часто відокремлюючись від основного населення, утворюють діаспори та покладаються на себе, що ускладнює застосування антидискримінаційних законів і може привести до зростання чисельності та інтенсивності міжнаціональних конфліктів, що в подальшому може викликати переселення значних мас населення.

Проблема міграції через етнічні фактори включає зниження етнічної однорідності у приймаючих країнах та ускладнення формування мультикультурного суспільства через самотійне відокремлення етнічних груп та створення діаспор незважаючи на антидискримінаційну політику приймаючих країн. Це може призвести до зростання кількості та інтенсивності міжнаціональних конфліктів у майбутньому.

Високий рівень безробіття або відсутність можливостей знайти роботу в країні-донорі; економічна нестабільність та недостатність засобів до існування у

сільських районах; невпевненість в стабільності економіки країни-донора; наявність робочих можливостей в країні-реципієнті;

вищі доходи та перспективи накопичення багатства; розвиток промисловості та впровадження технологічних новацій для створення нових галузей; бажання отримати спеціалізовану освіту для підвищення кваліфікації. Рівень безробіття, оплати праці, структура галузей економіки, господарський розвиток територій, інвестиційний потенціал територій.

Останній, але не за значенням фактор – особистісно-психологічний також має рішучу роль у виборі громадянами міграції. Так, особи які цінують саморозвиток і мають матеріалістичний світогляд частіше схильні до міграції порівняно з особами з консервативним світосприйняттям.

Особистісні фактори визначаються індивідуальним сприйняттям сил, що впливають на рішення мігрувати, де «плюси» у сприйнятті людини це фактори що сприяють міграції, а «мінуси» їй перешкоджають. Визначення «плюсів» й «мінусів» є суцього індивідуальним й залежить від психологічної й особистісної структури кожної особи.

1.2. Історичний огляд міжнародних міграцій населення й теорії розвитку міжнародних міграцій

Початок розвитку міграційних процесів був спричинений необхідністю пошуку нових природних ресурсів та збільшення кількості населення, згідно з Ровенчак Ольгою. В подальшому, міграція стала інструментом колонізації, а з моменту створення національних держав міграція почала потребувати обліку задля збереження національної єдності й економічного функціонування країни.

Згідно з дослідженням Ольги Ровенчак розвиток міграційних процесів ділиться на три види[3]:

- 1) Переселення кочових племен та народів, яке не поєднувалось з розповсюдженням культурних особливостей в місці прибуття;
- 2) Експансія зрілих соціальних систем, яке призводило до становлення імперій.
- 3) Диверсифікована міграція – міграція індустріального й постіндустріального періодів, пов'язана з появою більшої кількості причин та цілей міграції. Міграція починає ставати більш атомарною порівняно з минулими періодами, в яких міграція була в основному груповою. Також, у зв'язку зі створенням національних держав міграційні процеси стали більш контрольовані.

Ольга Ровенчак поділяє останній зазначений вид на чотири хронологічні етапи:

- 1) до Першої світової війни — переважно економічна міграція з Європи до Америки та внутрішньорегіональні політичні міграції з Балкан;
- 2) міжвоєнний період — в більшості внутрішньоєвропейська економічна міграція та економічна міграція до США, політичні еміграції з Італії та Німеччини.
- 3) післявоєнний період — в основному етнічні та політичні, переважно примусові переселення всередині Європи та економічні — за її межі до Північної та Південної Америки й Австралії;
- 4) від 1960-х рр. до сучасності — переважно економічні міграції всередині регіонів до країн з найбільш розвинутою економікою – до США, Канади, Австралії зі Східної Європи, у тому числі країн, що входили до складу Радянського Союзу, Азійського континенту, Африки. Політичні еміграції з

Близького Сходу й країн Африки у зв'язку з етнічними конфліктами й війнами.

До середини XIX ст. переселення населення відносилось до двох перших вище зазначених видів й зазвичай було спровоковано колонізацією сусідніх територій. Основними причинами руху населення в період з середини XIX ст., коли облік мігрантів почав мати місце на законодавчому рівні у зв'язку зі створенням чітких кордонів національних держав, стали чисельні війни та територіальні зазіхання з боку більш могутніх країн. В період з 1846 по 1939 рр. Європейський континент покинуло не менше 60 млн. осіб, 2/3 яких осіло у США у зв'язку з тогочасними тенденціями виїждати в заморські країни.

В період Першої й Другої світової війн та подіям їй передувалим до вище зазначеної причини додалась втеча від етнічних та релігійних переслідувань, які превалювали над економічними й демографічними факторами. Так, в 1912-1913-х роках з Балкан до Туречинни й Греції мігрувало близько 250 тисяч християн й мусульман. До заморських країн з Центральної й Східної Європи мігрувало близько 7 млн осіб, але після 1920-х років дозволена кількість мігрантів і США скоротилась, тому заморська міграція припинила бути доволі популярною. На зміну заморській міграції прийшла внутрішньоєвропейська, в більшості у зв'язку зі зменшенням робочої сили у міжвоєнний період.

На початку 1920-х років було створено Верховний комісаріат для російських і вірменських біженців, що був пов'язаний з ім'ям Ф. Нансена. Установа допомогла здобути кошти та правові гарантії для біженців, ініціював введення "нансенських паспортів" – паспорти для біженців, що не могли отримати звичайного паспорту, і боровся за їхні громадянські права, що стало першим кроком до міжнародно-правового захисту біженців.

Друга світова війна спричинила "іміграційне безумство" у європейців через великі втрати та прагнення «нового життя». Після війни відбулися масові міграції, зокрема репатріація етнічних німців, трудова міграція до Німеччини та інші переміщення населення в Європі та за її межами. Популярними країнами імміграції крім США стали також Канада, Аргентина, Бразилія, Венесуела та інші.

Після Другої світової війни була створена Міжнародна організація з питань біженців (International Refugee Organization — IRO) діяльність якої значно допомогла мігрантам пристосуватися до нового життя. Також, у 1949р. в Генеральній асамблеї ООН була запроваджена посада Верховного Комісара ООН з питань біженців й у 1950р. Була створена Міжнародна організація з міграції (МОМ).

З 1970-х років почала поширюватися еміграція з країн третього світу. Загалом, країни-реципієнти заохочували до трудової міграції. Наприклад, Венесуела, економічний стан якої внаслідок економічної кризи 1970-х років покращився, впроваджувала стратегію залучення іноземних експертів і фахівців до роботи у своїй технічній промисловості. Також, Великобританія впроваджувала програми запрошення гостьової робочої сили. Свідченням про це є запровадження "Закону про іммігрантів у Співдружності" у 1962 році.

З кінця 1940-х до початку 1990-х років в Європі відбулося кілька значних потоків еміграції, зокрема, виїзд східних й етнічних німців до ФРН, євреїв з Радянського Союзу та США до Ізраїлю, еміграція з Югославії до Західної Європи. Загалом з Центральної, Східної Європи та СРСР за цей період виїхало 12-13 млн осіб. Також відзначається різке зростання міжнародних міграційних потоків з 1965 по 1990 рік, з яких найбільш відомі наслідки були спричинені погіршенням екологічних умов, наприклад, на Кубі й Гаїті, репресіями в країнах Африки, війнами в Нагорному Карабаху, Таджикистані, Афганістані та Косово, та

економічними й політичними трансформаціями у країнах сформованих після розпаду Радянського Союзу. В цей період, тобто з 1965 року по 1990 рік, як показує дослідження Стефан Кастлс глобальна кількість мігрантів зросла з 75 мільйонів до 120 мільйонів, , що становило приблизно 2% від всього світового населення[16].

У 1990-х роках, був значний потік мігрантів як зазначалось вище, який охопив, за оцінками, 135–140 мільйонів людей, у тому числі близько 13 мільйонів біженців, визнаних УВКБ ООН до 1997 року. Також, важливою є інформація що 90% світових мігрантів мігрували лише між 55 країнами. Так, у 1990 році частка іммігрантів у загальній кількості населення була найвищою в Океанії (17,8%), за якою йдуть Північна Америка (8,6%) і Західна Європа (6,1%). Частка іммігрантів у населенні була значно нижчою в Азії (1,4%), Латинській Америці та Карибському басейні (1,7%) та Африці (2,5%), що підтверджує теорію про більшого зростання імміграції до розвинених країн порівняно з країнами, що розвиваються.

Також, згідно з дослідженням по ходу розвитку міграційних ланцюжків значна частина молодих чоловіків і жінок з певних сіл чи районів залишає їх, що призводило до нестачі робочої сили на місцевому рівні. Вибір місць поселень у країнах-реципієнтах зазвичай зосереджувався в промислових районах і містах де відомо що присутня концентрація осідлих мігрантів які можуть надати допомогу з поселенням. У кінці 20 століття у Європі практично всі великі міста мають велику концентрацію іммігрантів, що позитивно впливає на асиміляцію мігрантів до нового місця проживання зі змогою зберегти свої культурні й соціальні особливості.

Також, відбулась фемінізація міграції: частка жінок-мігрантів збільшилась. Так, до 1995 року близько 48% усіх міжнародних мігрантів становили жінки, і вони перевищували кількість чоловіків-мігрантів приблизно в чверті приймаючих країн.

У зв'язку зі збільшенням кількості мігрантів у 1990 році було ухвалено Міжнародну конвенцію для захисту прав працюючих мігрантів та їхніх сімей, яка регулює правовий статус і застосовується на всіх етапах міграції, забезпечуючи рівність у сфері прав людини та основних свобод незалежно від статевих, расових, етнічних, релігійних, національних ознак.

Щодо статистики міграційних процесів з кінця 20 століття й до 2024 року, то дослідження Стефен Кастлс має необхідні дані. Так. Згідно з дослідженням

Відповідно до розділу довідника «Основи управління міграцією 2.0» (EMM2.0) «Масштаби та характер міжнародної міграції в XXI ст», де розглянуті такі тенденції міжнародної міграції як кількість і потік мігрантів, частку світового населення яку складають мігранти, регіональний, гендерний та віковий розподіл мігрантів [15].

Згідно з дослідженням кількість людей які проживають за межами країни свого походження з початку 21 століття значно зростає. Порівняно з 2000 роком, коли загальна сума мігрантів становила 173 мільйони; у 2020 році показники збільшилися на 94 мільйона й становила 281 мільйонів осіб (рис. 1.2). Дані можуть стосуватися осіб іноземного походження; осіб іноземного громадянства, навіть якщо місцем народження є країна, що звітує статистику імігрантів. Зазвичай мігрант визначається як той, хто проживає за межами своєї країни протягом безперервного періоду в один рік, але ці критерії не суворо дотримуються під час національного підрахунку мігрантів.

Щодо розподілу мігрантів між країнам, то важливо згадати поділ мігрантів за призначенням: емігрантів та імігрантів. У 2020 році регіоном з найбільшою кількістю емігрантів була Азія (114,9 млн). Індія була найбільшою країною походження міжнародних мігрантів (17,9 млн.), за нею йдуть Мексика (11,2 млн. емігрантів), Російська Федерація (10,8 млн.) і Китай (10,5 млн.).

Країнами, що приваблювали іммігрантів найбільше у 2020 році стали Сполучені Штати Америки (50.6%), Німеччина (15.8%), Саудівська Аравія (13.5%), Російська Федерація (11.6%), Великобританія й Північна Ірландія (9.4%).

Приблизно дві третини міжнародних мігрантів живуть у країнах з високим рівнем життя. Протягом 21 століття міжнародна імміграція зростала швидше в країнах з високим рівнем доходу, ніж у країнах з низьким рівнем доходу. Тим не менш, значна частина міжнародної міграції передбачає переміщення в межах регіонів і навіть субрегіонів. Майже 50 відсотків міжнародних мігрантів повернулися до життя у регіоні свого походження.

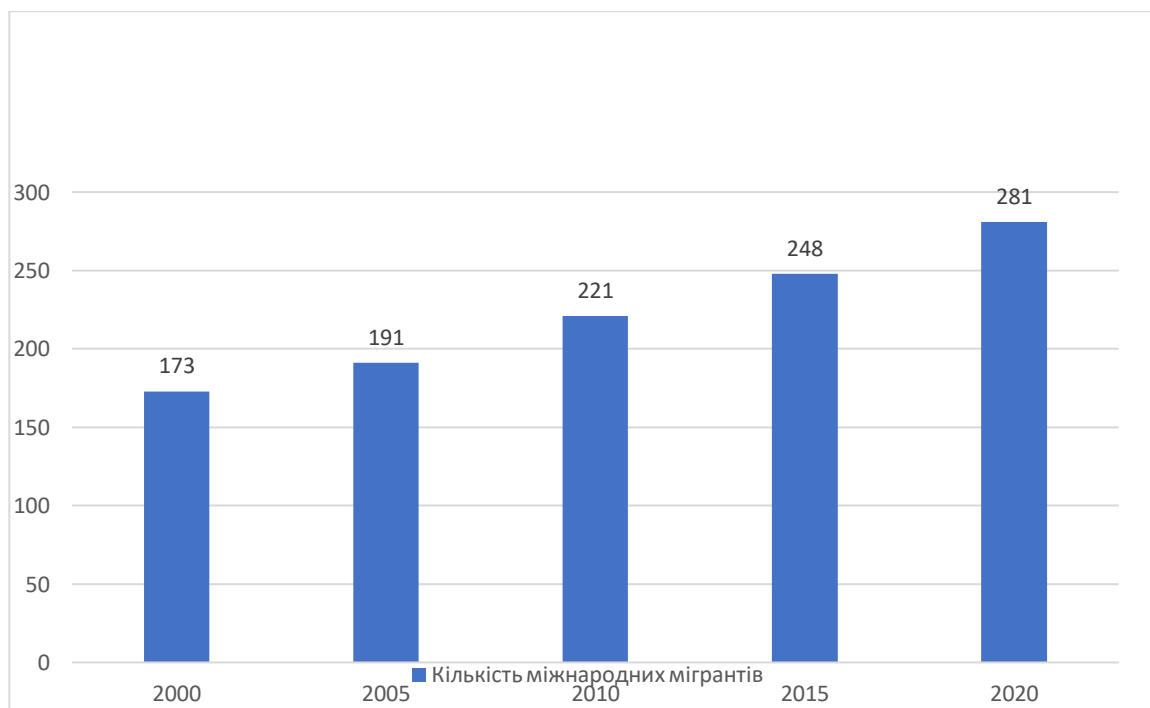

Рисунок 1.2. Кількість міжнародних мігрантів між 2000 і 2020 роками (млн. осіб)

Порівняно з вище приведеною теорією про види міграційних процесів теорія періодів розвитку міграційних процесів професора соціології і зв'язків із громадськістю Принстонського університету Дугласа С. Массея надає наступні періоди [7]:

- 1) Період меркантилізму (приблизно з 1500 до 1800 року) характеризується масовими міграціями з країн Європи в Америку, Африку, Азію та Океанію, які мали значний вплив на економіку та культуру цих регіонів.
- 2) Індустріальний період (початок XIX століття до приблизно 20-х років XX століття) відрізнявся активною еміграцією з країн Європи, особливо з Британії, Італії, Австро-Угорщини, Німеччини та Іспанії. Мобільність міграції населення відбувалась завдяки ліберальній політиці, відкритості кордонів країн-реципієнтів й низьким тарифам.
- 3) Постіндустріальний період (середини 1960-х років) – кількість країн-реципієнтів й країн-донорів збільшилась призводячи до глобалізації міграції. Центрами еміграції стали країни Третього світу, наприклад країни Африки, Азії й Латинської Америки.

Також, існує теорія про чотири типи міграційних переміщення винайдена українськими вченими Ю. Г. Козак, Д. Г. Лук'яненко та Ю. В. Макогон.

- 1) I етап був спричинений промисловою революцією в Європі в період від останньої третини XVIII й до середини XIX ст. Праця стала більш машинізованою що призвело до формування технологічного способу виробництва. Тенденція накопичення капіталу призвела до творення «відносного перенаселення», яке викликало масову міграцію з Європи до Північної Америки, Австралії, Нової Зеландії, що стало початком існування міжнародного ринку праці. Масове переміщення людей в цілях залучення робочої сили на підприємства країн вищезазначених регіонів загалом відбувалося в умовах рабовласницького ладу.
- 2) II етап був спричинений концентрацією виробництва та капіталу в обмеженому колі країн й охоплює період з 80-х років XIX ст. до Першої

світової війни. Відбулося значне зростання нагромадження капіталу в результаті чого сформувалась висока концентрація капіталу в передових країнах, а саме США, Велика Британія та ін., що спричинило попит на робочу силу, який задовольняли менш розвинуті країни Європи, Азії, Китаю. Більшість емігрантів становили некваліфіковану робочу силу.

- 3) III етап був спричинений світовою економічною кризою та появою нових тоталітарних держав та відбувся в період між двома світовими війнами. Цей період характеризується зменшенням потоку мігрантів та реєміграції з розвинених країн таких як США у зв'язку з економічною кризою 1929-1933 рр. наслідками якої стало зростання безробіття в розвинутих країнах й замкнуто-тоталітарним характером розвитку СРСР, еміграції з території якої була неможлива.
- 4) IV етап спричинений виникненням біполярної політичної світової системи триває від кінця Другої Світової війни до теперішніх днів. Характеризується цей період створенням нового типу міграції: міграція висококваліфікованої робочої сили, що має назву «відплив інтелекту». Цей тип міграції сформувався під впливом таких факторів як технологічної революції, монополізацією міжнародних ринків праці і капіталу, процесами інтернаціоналізації та інтеграції. Процеси регулювання міжнародних й трудових міграцій посилюються.

Таким чином, можна помітити, що в різні часи мотивація та шляхи виконання плану переселення були різні. На початку розвитку міграції це були групові переселення з економічними цілями – збагачення ресурсами народу. Пізніше, в період становлення імперій цілі були такими ж проте ініціаторами були не народи, хоч і виступали інструментом до збагачення. В цей період до суто економічних факторів міграцій, а саме колонізації, додався й політичний фактор – ціль уникнути

репресій й участі в загарбницьких війнах. В індустріальний й постіндустріальний періоди міграції ставали більш індивідуалістичними, з'явилося поняття трудової міграції, поширилися соціальні міграції, так як соціальна сфера в державах стімко розвивалась, й політичні еміграції в Європі мали місце у зв'язку з Першою й Другою Світовими війнами. Після світових війн в Європі найбільше поширилися соціальні й економічні міграції.

Початок теоритизування міграційних процесів іменується створенням теорії «законів міграції» англійським географом Ернстом Георгом Равенштайн, який опублікував три статті в 1876, 1885 і 1889 роках. В статтях дослідник виклав кілька «законів міграції», заснованих на його дослідженні даних перепису населення Великобританії 1871 і 1881 років. У синописі географа Д. Б. Грігга 1977 року вказано 11 законів, на яких побудована ця теорія[14].

1. Найбільше міграцій здійснюється на короткі відстані. Равенштайн вимірював міграцію між округами Великобританії, яка показала, що 75% людей прагнули мігрувати до найближчого місця з задовільними умовами проживання. Зазвичай, так мігрували люди всередині країн з сільської місцевості до великих міст;
2. Міграція відбувається поступово, крок за кроком. Равенштайн ввів концепцію «ступеневої міграції», за якою мігранти переїжджають з місця на місце, одночасно працюючи, поки врешті-решт не осядуть в найбільш сприятливому для проживання місці;
3. Міграції на великі відстані прямують в основному великі торгові або промислові центри. Равенштайн дійшов висновку, що близько 25% мігрантів долали великі відстані з ціллю дійти до великих торгових та портових міст;

4. Кожному міграційному потоку відповідає свій контрпотік. Міграційні потоки мають тенденцію до встановлення рівноваги, коли кількість осіб, які виїжджають з країни, приблизно дорівнює кількості осіб, які повертаються назад у цю країну.
5. Міські жителі менш рухливі в міграційному плані ніж населення в сільських районах;
6. У внутрішніх міграціях більш активні жінки, у міжнародній міграції - чоловіки;
7. Більшість мігрантів представляє доросле населення, сім'ї рідко мігрують за межі своєї країни;
8. Зростання великих міст переважно обумовлений міграцією населення ніж природним у яких приростом;
9. Масштаби міграції зростають з розвитком промисловості та торгівлі, особливо з розвитком транспорту;
10. Більшість мігрантів із сільської місцевості прямують у великі промислові та торгові центри;
11. Економічні чинники міграції є визначальними.

Визначність «законів» Равенштейна полягає у створенні концепції «притягування» й «виштовхування» населення в території й з територій, тобто розуміння що причини міграції знаходяться в територіальних якостях, таких як безробіття, надмірні податки, жорстке законодавство, високий рівень життя, високі заробітні плати, помірні податки тощо.

Головними теоріям, створеними на західному просторі, що пояснюють міграційні процеси є теорія неокласичної економіки, теорія людського капіталу,

нова економічна теорія міграції, теорія суспільного капіталу, теорія сегментованого ринку праці, теорія світового ринку праці, теорія світового господарства, теорія «процвітання», теорія «притяжіння-відштовхування», теорія міграційних мереж, теорія кумулятивної причинності, теорія міграційних систем. Про кожен з теорій нижче наведені розгорнуті описи.

1. Теорія неокласичної економіки. Основним положенням неокласичної теорії міграції є те, що причини міграційної рухливості населення полягають у відмінностях у рівнях заробітної плати між районами/країнами походження та призначення мігрантів. Міграційна теорія зародилася в рамках більш загальної неокласичної економічної теорії, що пояснює переміщення факторів виробництва, зокрема робочої сили, існуючою економічною нерівністю між країнами. Міграція є інструментом, що нівелює цю нерівність, тому в міграційній літературі неокласична теорія отримала назву «просторово-економічного балансу». Мається на увазі, що в міру економічного зростання та посилення еміграції у країнах виїзду поступово зменшується розрив у рівнях заробітної плати та скорочуються стимули для міграції. Колишня країна – експортер робочої сили може перетворитися на чистого імпортера трудових ресурсів. Недоліком теорії є припущення, що трудові ресурси в країнах виїзду і країнах в'їзду абсолютно взаємозамінні і що в обох країнах підтримується повна зайнятість під час процесу міграції, що часто не відповідає дійсності.
2. Теорія людського капіталу. В цій теорії міграція розглядається на мікрорівні, де увагу приділяють особі яка розглядає міграцію в контексті власних вигод й втрат. Особа є результатом вкладення у її здоров'я, освіти, кваліфікацію інвестицій, таким чином особа розглядає міграцію як додаткову інвестицію, при умові що фінансові, економічні, психологічні вигоди, такі як втрата

зв'язку з сім'єю, спілкування з друзями, переважають втрати, кліматичні вигоди, вигоди від доступу до вищих суспільних благ тощо.

3. Нова економічна теорія міграції. Ця теорія в основі використовує аналіз економічних аспектів на рівні індивідів, які приймають рішення про міграцію. Вона стверджує, що такі рішення зазвичай не приймаються поодиночі, але колективно членами сімей або домогосподарств. Головною метою відправлення сімейних членів за кордон на роботу є не лише збільшення доходу через грошові перекази, але й зниження ризиків, пов'язаних з недостатнім розвитком у своїй країні ринків праці, страхування, ф'ючерсів і кредитів. Однак зниження ризиків для сім'ї може бути більш сильним мотиватором для міжнародної міграції, ніж проста різниця у заробітній платі. І вище за рівень індивідів, ця теорія підкреслює важливість взаємозв'язку між міжнародною трудовою міграцією та розвитком країни. Успішний економічний зріст у країні походження може не перешкоджати, а навпаки, спонукати людей до міжнародної міграції через створення додаткових стимулів для інвестицій у місцеву економіку.
4. Теорія суспільного капіталу. В цій теорії суспільний капітал є причиною міграції. Суспільним капіталом вважаються соціальні зв'язки, доступ до ресурсів, таких як інформація про ринок праці, соціальне забезпечення, охорону здоров'я, освіту в місці потенційного переселення, й соціальні норми та цінності. Також, теорія наголошує що суспільний капітал однаковий за якістю необхідно має знаходитися в країні імміграції. Наявність у мігранта суспільного капіталу полегшує прийняття рішень на користь переїзду.
5. Теорія сегментованого ринку праці. Міжнародна трудова міграція виникає через вплив структурних факторів, зокрема, постійного попиту на іноземну робочу силу, що є характерним для економічно розвинених країн. Розділення

ринків праці стає помітним на етапах постіндустріального розвитку в багатих країнах з розвинутою ринковою економікою. Якщо в одному секторі пропонується стабільна робота та висока оплата для місцевих працівників, то інший сектор має тенденцію надавати низьку оплату, є нестабільним та має обмежені можливості для професійного зростання, що відштовхує місцеву робочу силу та створює попит на мігрантів. Цей процес розділення ринку праці особливо актуальний для світових мегаполісів.

6. Теорія світового ринку праці. В цій теорії попит на іноземну робочу силу в деяких регіонах й пропозиція з інших пояснюється залежністю формування й функціонування світового ринку від міграційних процесів. Таким чином, міграція спричинена взаємовідносинами між економічними агентами всередині цього ринку, а також демографічними й політичними змінами в країнах що впливають на дії економічних агентів.
7. Теорія світового господарства. Згідно з цією теорією, у світі існує частина країн які є «ядром» світової економіки й які експлуатують менш розвинені країни, що залишаються на світовій периферії. Також існують напівпериферійні країни, що мають якості як периферійних країн так і розвинених країн. Міграція таким чином спричинена розповсюдженням інформаційного впливу розвинених країн на периферійні країни заради заохочення дешевої робочої сили. Процес міграції також пов'язується з розвитком світової транспортної мережі, засобів зв'язку, які полегшують міжнародні пересування людей.
8. Теорія «технологічного розвитку». Згідно з цією теорією заохочення мігрантів країнами-реципієнтами є вигідним для останніх, так як цінність участі тимчасових трудових мігрантів й постійних іммігрантів в економічному кругообігу є більшою ніж вартість товарів й послуг які вони споживають.

9. Теорія міграційних мереж. Ця теорія розглядає концепцію "міграційного співтовариства", що включає взаємовідносини між мігрантами, колишніми мігрантами та потенційними мігрантами в країнах відправлення та прибуття. Концепція «міграційного співтовариства» охоплює не лише сімейні зв'язки, але й дружні відносини, що виникають через мігрантів-земляків. Утворення міграційної мережі, яка починається з "першопрохідників", сприяє легшому переїзду наступним хвилам міграції. При досягненні певного критичного рівня соціальна структура міграції автономно підтримує сам процес міграції.
10. Теорія кумулятивної причинності. У результаті збільшення міграційних потоків, збільшується соціальна інфраструктура, що призводить до активного самовідтворення міграції. Таким чином, незважаючи на імміграційні обмеження темпи міграції не уповільнюються.
11. Теорія міграційних систем. Ця теорія використовує системний підхід для пояснення міжнародної міграції, об'єднуючи різні концепції та доводячи, що міграційні потоки між країнами виїзду та країнами в'їзду визначаються різними чинниками. Формування стійких міграційних потоків створює спільний простір, який включає країни виїзду та прибуття; для розуміння його динаміки потрібно розглядати систему в цілому. Близькість за розташуванням територій є одним з чинників, які мають значення при розгляданні плюсів й мінусів міграції.

Розуміння теорій розвитку міграційних процесів важливе для визначення тенденцій міграційних процесів й їх впливу на соціальну й економічну сфери будь-якого уряду. Так, знаючи взаємозв'язок між всесвітньою міграцією, економічними й політичними процесами в світі можна за допомогою випуску нових законів зробити вплив процесів взаємовигідним.

1.3. Міграційна політика й соціально-економічний вплив міграційних процесів на країн-учасниць

Історія розвитку міграційних процесів показала, що задля регулювання міграційних процесів, створення умов для реалізації інтелектуального та трудового потенціалу мігрантів, побудови демократичного правового суспільства, забезпечення належного соціально-економічного, науково-освітнього та демографічного розвитку, дотримання принципів захисту національних інтересів, безпеки та територіальної цілісності країни кожна держава має запроваджувати сукупність заходів, що складають міграційну політику.

Міграційна політика повинна відповідати кільком критеріям.

- Розробники міграційної політики та їхні соціальні партнери повинні бути добре інформованими в сфері міжнародного права, цілей міграційної політики для конкретної держави, статусу країни в міжнародному ринку праці тощо.
- Формування міграційної політики має бути відкритим і прозорим процесом. Всі рішення щодо регулювання міграційних процесів й причини цих рішень мають бути доступні для вивчення громадянами, потенційними мігрантами, підприємствами.
- Процедури та правила, сформульовані в рамках політики, повинні бути недвозначними й легкими для розуміння.
- По-четверте, будь-яка політика має бути придатною до реалізації в рамках наявних ресурсів, у т. ч. інформаційних та фінансових, а також ресурсу часу.
- Політика повинна мати чіткі цілі, завдання й стратегії їх виконання.

Формування цілей міграційної політики залежить від декількох факторів.

- Рівень забезпечення робочою силою. Наприклад, якщо країна має високий рівень безробіття, міграційна політика має бути жорсткою, метою міграційної політики має бути обмеження для виїзду або в'їзду громадян. І навпаки, якщо країна переживає економічний зріст й великий прилив капіталу та потреба в робочій силі стрімко зростає, на меті має бути полегшення процесу в'їзду громадян інших країн з метою працевлаштування.
- Компенсації демографічних втрат. Наприклад, при сильному зменшенні рівня народжуваності ціллю міграційної політики має бути зменшення числа еміграцій.
- Геостратегічні інтереси держави. В залежності від країн, які є орієнтирами розвитку даної країни й які є бажаними партнерами в політико-економічній сфері, метою міграційної політики буде поліпшення відносин з цими країнами. Наприклад, можуть здійснюватися заходи обміну або односторонньої міграції студентів вищих навчальних закладів та висококваліфікованої робочої сили.
- Забезпечення національної безпеки. В період зовнішніх або внутрішніх конфліктів, ціллю міграційної політики має бути забезпечення національної безпеки держави здійснений заходами посилення контролю кордонів й осіб, що перетинають кордон.

Мета міграційної політики є поняттям конкретно-історичним, що змінюється залежно від етапу розвитку держави і суспільства, суспільного ладу, розподілу впливу політичних сил, особливостей національної культури, міжнародних зв'язків тощо.

Формування стратегії міграційної політики залежить від цілей та завдань міграційної політики, а також терміновості їх приведення до життя.

Регулювання міграційних процесів є завданням міграційної політики. Згідно з доктором наук ольгою Шапоренко під регулюванням міграційних процесів розуміється система правових та соціально-економічних заходів, які спрямовані на забезпечення реалізації прав мігрантів, створення умов для їх пересування у відповідності до поточних і майбутніх потреб країни, поліпшення демографічної ситуації та збереження територіальної цілісності країни.

Під час вирішення конкретних завдань контролю міграційних процесів велике значення має вибір правильного методичного інструментарію. Цей інструментарій забезпечує цілеспрямований вплив на розвиток міграційних процесів. Державне регулювання міграції включає сукупність методів і засобів впливу на поведінку мігрантів, які застосовуються за допомогою законодавчих, економічних та організаційних заходів.

Законодавче регулювання означає встановлення правил і відносин між мігрантами та владними органами через закони, постанови уряду та інші нормативно-правові акти, які включають різні види дозволів, обмежень, заборон та ліцензування.

Економічне регулювання міграційних процесів здійснюється через фінансові та інвестиційні механізми, систему оплати праці, а також заходи бюджетного фінансування.

Організаційні методи включають моніторинг, аналіз та облік міграційних процесів, інформаційне забезпечення управлінських органів та інших суб'єктів міграційного процесу, а також міжнародне співробітництво і розробку державних програм з розвитку міграційних процесів. Інформаційний напрямок є важливим для

ефективної роботи з профілактики нелегальної міграції та трафікінгу. Міграційна політика будь-якої країни повинна ґрунтуватися на домовленостях з країнами, які є потенційними реципієнтами робочої сили. Ці домовленості, окрім забезпечення правового і соціального захисту іммігрантів за межами країни, мають включати систематичний та цілеспрямований відбір кандидатів, їх професійну підготовку та перепідготовку на місці ще до виїзду, надання житла та компенсацію країні-донору за підготовку цих кадрів.

В умовах глобалізації міграційна політика виступає як аспект міжнародної політики.

Державна міграційна політика країни повинна ґрунтуватися на таких принципах [9]:

- Принцип цілеспрямованості характеризується вибором пріоритетних проблем що повинні бути вирішені регулюванням міжнародної міграції в коротко-, середньо- і довгостроковому періодах, з огляду на загальну стратегію соціально-економічного розвитку країни та передбачає визачення цілей і завдань регулювання імміграції та еміграції населення;
- Принцип комплексності полягає у необхідності обумовлювати регуляції міграційних процесів соціально-економічним розвитком країни та тенденцій, що склалися у сфері зайнятості населення, на національному ринку праці та обліку стану міжнародної системи поділу праці;
- Принцип системності характеризується необхідністю розглядати міграційну політику як частину більшої системи. Цей принцип зумовлений тим, що на сьогоднішній день регулювання процесів міграції має здійснюватися з урахуванням їх взаємозалежності з демографічними, економічними, соціальними, політичними процесами, що відбуваються в країні;

- Принцип солідарності, що передбачає взаємну довіру та справедливий розподіл відповідальності між країною-реципієнтом та країною-донором;
- Принцип забезпечення національної безпеки, що включає охорону кордону, надійна візова політики тощо.

Міграційна політика є важливим регулятором впливу міграційних процесів на соціально-економічні сфери розвитку країни, так як не завжди міграційні процеси можуть приносити цій сфері користь.

При розгляді соціально-економічного впливу міграційних процесів на країни важливо звернутися до економічних моделей, що вирішують поставлені питання в цілому. Деякі аспекти, що грають велику роль на практиці можуть бути не розглянуті за допомогою моделі, проте в роботі вони все ж будуть розглянуті окремо.

Економічна схема імміграції, що буде використуватися наведена в праці В. В. Козика, Л. А. Панкової та Н. Б. Даниленко [41].

На схемі зображено дві країни з різними рівнями доходу: країна 1 – це країна з нижчим рівнем доходу в той час як країна 2 – це країна з вищим рівнем доходу (рис.1.3). Країна з низьким рівнем життя на схемі є експортером робочої сили, а країна 2 є імпортером. На схемі встановлюється припущення, що різниця у рівні середньої заробітної плати є єдиною та головною причиною міграції й міжнародна міграція не веде ні до яких втрат, тому що в першій країні більше громадян досягають вищого рівня життя, а в другій країні відбувається збільшення об'ємів накопичуваного капіталу за рахунок розвитку підприємств робочу силу на яких забезпечує країна 1. Також, країни на схемі не проводять політику зменшення міграційних потоків, тобто люди можуть без зайвих складнощів іммігрувати з країни 1 та іммігрувати в країну 2.

P_m – це урівняна заробітня плата в обох країнах, сформована вільним міжнародним переміщенням робочої сили та його достатньою кількістю для того щоб заробітня плата в обох країнах встановилась на однаковому рівні.

FC (C'F') – кількість робітників-емігрантів із країни 1 в країну 2.

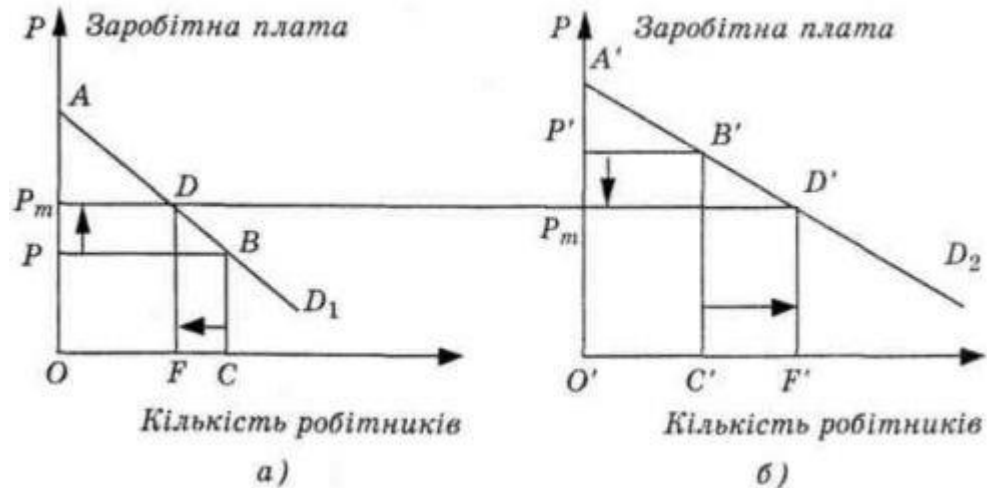

Рисунок 1.3. Економічна схема міграції

Таким чином, зі схеми можна виявити економічний вплив міжнародної міграції на країну-реципієнта та країну-донора.

Наслідки для економіки еміграції робочої сили в країні 1 включають:

1. Збільшення середньої заробітньої плати з P до P_m .
2. Обсяг валового національного продукту (ВНП), що вважається сукупністю усіх вироблених у країні товарів та наданих послуг за рік, зменшиться з OABC до OADF.
3. Загальний фонд заробітної плати, тобто сума яку сплачують працівникам у грошовій або натуральній формі за їхню працю або виконану роботу, включаючи тарифні ставки, премії, доплати, надбавки, а також інші види компенсації за час, який вони не відпрацювали, зміниться з OPBC до OPmDF.

4. Дохід національних підприємств, який дорівнює різниці ВВП й фонду заробітніх нарахувань, зменшиться з PAB до P_mAD .

В той же час, імміграція робочої сили у країну 2 матиме наступний вплив на економіку:

1. Зменшення рівня середньої заробітньої плати з P' до P_m .
2. Збільшення ВВП з $O'A'B'C'$ до $O'A'B'F'$.
3. Зміна загального фонду заробітньої плати з $O'P'B'C'$ до $O'P_m'D'F'$.
4. Дохід національних підприємств збільшиться з $P'A'B'$ до $P_mA'D'$.

Таким чином, головним наслідком міжнародної міграції для усього світу є зростання обсягу реального національного продукту у всьому світі, тому що приріст національного продукту в країні 1 перевищує його втрати в країні 2.

Саме тому з аналізу схеми можна залючити, що забезпечення вільної міжнародної міграції у всьому світі є шляхом до підвищення економічної ефективності, так як міжнародна міграція дозволяє виробляти більшу кількість товарів з незмінним обсягом ресурсів.

Під час розгляду схеми були відкинуті важливі чинники які можуть вплинути на остаточні висновки. До цих чинників та їх впливу належать особисті витрати від міграції, грошові перекази, повернення емігрантів додому з підвищеною кваліфікацією та капіталом, що змінює співвідношення вигод та втрат у країні 1 та країні 2, відтік висококваліфікованих робітників з країни 1, що зменшує технологічний потенціал країни, безробіття, фіскальні аспекти.

Особисті витрати пов'язані з міграцією включають витрати на перевезення особистого майна, час витрачений на працевлаштування, асиміляцію, пошук соціального капіталу є факторами, що можуть зупиняти частину населення від

еміграції. Цей фактор має вплив на економічну схему: рівень експорту не досягне ідеального рівня $FC=F^*C^*$, а тому заробітні плати модуть ніколи не зрівнятися на економічна вигода для всього світу буде меншою.

Грошові перекази можуть вплинути на економіку таким чином, що приріст ВВП в країні 2 та втрати ВВП в країні 1 будуть меншими, ніж очікується.

Безробітні громадяни, що емігрують з країни 1 з метою працевлаштування в країні 2 несуть позитивний вплив на країну-донора, так як збільшують реальний дохід громадян на суму трансферних платеж за які до міграції існували. Якщо безробіття має місце в країні-реципієнті, то іммігранти живуть за рахунок громадян країни 2, тим самим понижуючи їх реальні заробітні плати.

Фіскальний аспект стосується можливості мігрантів платити податки на рівні з громадянами країни 2. Якщо іммігрант не здатний знайти роботу через знання мови або недостатню кваліфікацію, то країна-реципієнт повинна буде забезпечити необхідними ресурсами іммігрантів.

Всі вищезазначені аспекти мають вплив на визначення користі від міжнародної міграції між розвиненими країнами й країнами, що розвиваються.

Загалом, соціо-економічний вплив міграційних процесів є як позитивним так і негативним. Існує ряд соціо-економічних вигод й втрат, що отримують експортери й імпортери робочої сили внаслідок міграції.

До вигод, що отримують імпортери робочої сили належать прискорення темпів зростання національної економіки, розвиток економічно відсталих та непривабливих для місцевого населення галузей економіки, що включають галузі економіки, які пропонують позиції де вимагається важка фізична та низькооплачувана праця, переміщення національної робочої сили у високотехнологічні галузі без збитку в тих секторах, які не є привабливими для

місцевого населення, зростає попит на товари та послуги потрібні емігрантам, що спричиняє зростання виробництва, підвищення конкурентноспроможності країни-експортера на ринку товарів, які вироблені іммігрантами, економія на витратах на освіту, професійну підготовку та соціальних програмах при імміграції висококваліфікованих робітників, роль амортизатора при збільшенні рівня безробіття, покращення демографії країн, що потерпають від старіння населення, стимулювання підвищення оплати праці місцевим робітникам, розширення реалізації національних товарів за кордоном, відсутність соціального забезпечення іммігрантами.

До втрат, спричинених країнам імпортерам робочої сили належать зміна густоти населення, зниження реальної заробітної плати місцевих низькокваліфікованих працівників, зростання безробіття місцевого населення, відтік валютних коштів за кордон, підвищення злочинності, виникнення соціальних, культурних, міжрелігійних, правових, політичних та інших проблем.

До вигод, що отримують імпортери робочої сили належать поліпшення умов життя громадян, що емігрували та членів їх сімей, зниження рівня безробіття, набуття емігрантами нових знань й досвіду, які при їх поверненні сприятимуть збільшенню технологічного потенціалу країни-донора, покращення платіжного балансу та валютні надходження через грошові перекази емігрантів, отримання валютних доходів у вигляді податків з прибутку фірм-посередників й особистих інвестувань мігрантів.

До втрат, спричинених країнам імпортерам належать скорочення податкових надходжень, зниження оплати праці місцевим робітникам, старіння структури трудових ресурсів, депопуляція, проблема реадaptaції робітників, що реемігрували, послаблення класової солідарності робітників, «відплив інтелекту» - відплив висококваліфікованих та ініціативних робітників.

Загалом, можна підсумувати що позитивними наслідками міграції є перерозподіл робочої в центри найбільш динамічного економічного розвитку, що призводить до прискореного економічного розвитку, матеріального благополуччя та підвищення професійного рівня великої кількості населення у світу в цілому. Негативними наслідками міжнародної трудової міграції є надмірному зростання великих міст та зосередженню більшої частини кваліфікованої робочої сили у країнах-реципієнтах, демографічному старінні структури трудових та переважанні жінок у населенні країн-донорів.

РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК Й ВПЛИВ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК КРАЇН ЄС ТА УКРАЇНИ

2.1. Розвиток міжнародного міграційного руху в ЄС

Міграції населення здавна відігравали ключову роль в історії людства, адже люди завжди переміщувалися добровільно або примусово. У давнину міграційні процеси були пов'язані з військовими походами, освоєнням нових земель, змінами клімату та нестачею ресурсів. Міграції, схожі на стихійні явища, відбувалися незалежно від людської волі, і при аналізі стародавніх міграцій важливо не стільки те, скільки людей залишилося на своїй території, а наскільки вони вплинули на культуру місць, куди прибули. Наприклад, великі міграції зі сходу на захід призвели до значного впливу народів з Кавказу на культуру та біологічну спадковість західних націй. "Варвари", що заповнили Римську імперію, створили нові царства і культури, відомі як "романо-варварські" або "романогерманські". Європейці мігрували до Америки, просуваючись з східного узбережжя до Каліфорнії та від Карибських островів до Вогняної Землі. Примусова міграція, наприклад, призвела до перевезення 9-10 млн рабів з Африки до Америки, що зменшило населення Африки на 22% з 1650 до 1850 років. Прогрес арабів на Піренейський півострів був перерваний, але європейська міграція на схід і південь спричинила утворення постколоніальних націй, які суттєво змінили культуру місцевих народів. Свідома міжконтинентальна міграція почалася лише на початку XIX століття. Після Другої світової війни біженці та нелегальні мігранти стали невід'ємною частиною європейської історії, коли з 1945 по 1950 роки мігрували близько тридцяти мільйонів людей. Холодна війна та зміни у світовій політиці також вплинули на міграцію, породивши нову хвилю біженців у західній Європі. Нестача робочої сили після війни залучила трудових мігрантів із Середземномор'я та Південної Європи

до Західної і Північної Європи. Близько п'яти мільйонів людей мігрували до цих регіонів через економічні можливості. Деколонізація в Африці призвела до міграції мільйона алжирців до Франції, аналогічні процеси відбувалися у Великобританії, Бельгії та Нідерландах [38].

У 1970-х роках міграція стала значущою у Європі, особливо після нафтової кризи 1973 року, яка спричинила економічні потрясіння та стимулювала розширення Європейського економічного співтовариства (ЄЕС). Це сприяло створенню вільного ринку товарів, послуг, капіталу та людей у Європі. Після розпаду Радянського Союзу в 1991 році та етнічних і релігійних війн на Балканах, Європа зіткнулася з новою хвилею мігрантів та шукачів притулку. Події "Арабської весни" 2011 року призвели до ще одного значного потоку біженців з Північної Африки до ЄС, що викликало серйозну кризу та спричинило заходи з посилення прикордонного контролю [39]. Євросоюз відповів створенням нових структур для управління міграцією та посиленням фінансування для інтеграції мігрантів і покращення прикордонної безпеки.

Міграційна криза, яка набула ескалації в 2015 року також має місце в історії міграційного руху ЄС. Деякі науковці відносять до політичної причини міграційної кризи громадянську війну в Лівії, що призвела до розпаду держави та неможливості дійти з утвореними урядами до компромісу в питанні еміграції. В результаті на території Лівії в умовах безвладдя і повної відсутності прикордонного контролю контрабандисти змогли організувати бізнес з переправлення біженців до Європи.

У 2017 році понад 186 тисяч мігрантів прибули до Європи через Середземне море, причому Італія прийняла найбільше, близько 120 тисяч. Завдяки домовленостям між Італією та Лівією, потік мігрантів до Італії знизився, тоді як у Греції кількість прибулих мігрантів зменшилась на 80% порівняно з попереднім роком. Іспанія, навпаки, побачила подвоєння кількості мігрантів, більшість з яких

прибули з Північної Африки. Незважаючи на зусилля по контролю за кордонами, число нелегальних мігрантів та шукачів притулку продовжує зростати, спричиняючи політичні конфлікти між країнами ЄС. Пандемія посилила фінансові труднощі, ускладнивши управління міграційними потоками, що може призвести до соціальної напруженості.

Пізніше, в 2020 році загострилася ситуація в Сирії у зв'язку з чим президент Туреччини Ердоган оголосив про відкриття кордонів Туреччини з Євросоюзом для сирійських біженців без перспективи їх закриття. Таким чином, турецька влада почала організовувати та заохочувати переміщення нелегальних мігрантів [20].

На сьогоднішній день Європейський Союз все ще потерпає від дій контрабандистів. Так, згідно зі статистикою Frontex(Європейського агентства з охорони зовнішніх кордонів країн-членів Європейського Союзу), у 2022 році на зовнішніх кордонах ЄС було виявлено близько 330 000 незаконних перетинів кордону [21]. Цей показник був найвищим з 2016 року та зріс на 64% порівняно з попереднім роком. Майже половина загальної кількості нелегальних перетинів припадає на західнобалканський маршрут в кількості 145 600 незвичних перетинів, що стало найбільшою кількістю перетинів з 2015 року. Тобто, більшість перетинів здійснювалися громадянами Сирії, Афганістану та Туреччини. Іншими шляхами де були виявленні найбільші кількості нелегальні перетинів є Центральний Середземноморський шлях для біженців з Тунісу, Єгипту та Бангладешу, та східно-середземноморський шлях яким пересувалися біженці з Афгану, Сирії та Нігерії.

До особистих причин виникнення та існування міграційної кризи, які змушують жителів «гарячих точок» та політично нестабільних країн змінити місце проживання, можна віднести такі:

- Велика кількість людей не має можливості працевлаштуватися на батьківщині;

- Економічна та політична нестабільність, яка спостерігається у багатьох країнах Близького Сходу;
- Високий рівень опинитися за межою бідності та значний ризик загинути від голоду на батьківщині;
- Соціальна несправедливість, що панує у східних країнах;
- Бажання отримати якісну освіту, доступну в європейських країнах;
- Природні катаклізми, які загрожують здоров'ю та життю і трапляються у багатьох східних країнах.

Щодо рівня інтеграції трудових мігрантів, згідно з ресурсом Eurostat, у 2023 році серед осіб віком 20–64 років, які проживали в ЄС у 2023 році, 63.0% мігрантів з третіх країн були працевлаштовані, порівняно з 77.6% громадян інших країн ЄС і 76.2% для громадян країни, що розглядається [24]. Також, рівень безробіття для мігрантів віком 20-64 років з третіх країн становив 12.2%. Тобто, загалом, мігранти з третіх країн досягають успіху в працевлаштуванні в країнах імміграції.

Так, прийом біженців з України за даними Statista обійшовся найбільшим за кількістю біженців країнам, а саме, Польщі, Італії, Румунії, Іспанії, Угорщині, Чехії, Словачії в сумі в 2.7 млрд. євро [28](рис.2.1). Також, було виявлено збільшення кількості нелегальних перетинів кордонів між Україною та межуючими країнами-членами ЄС. Так, за перші десять місяців 2022 року на зовнішніх кордонах ЄС було виявлено 281 тисячу нелегальних в'їздів, що на 80 тисяч більше, ніж за аналогічний період минулого року. Найактивнішими маршрутами для нерегулярних мігрантів стали Західнобалканський та Центральний середземноморський маршрути, де кількість нелегальних перетинів значно зросла [29].

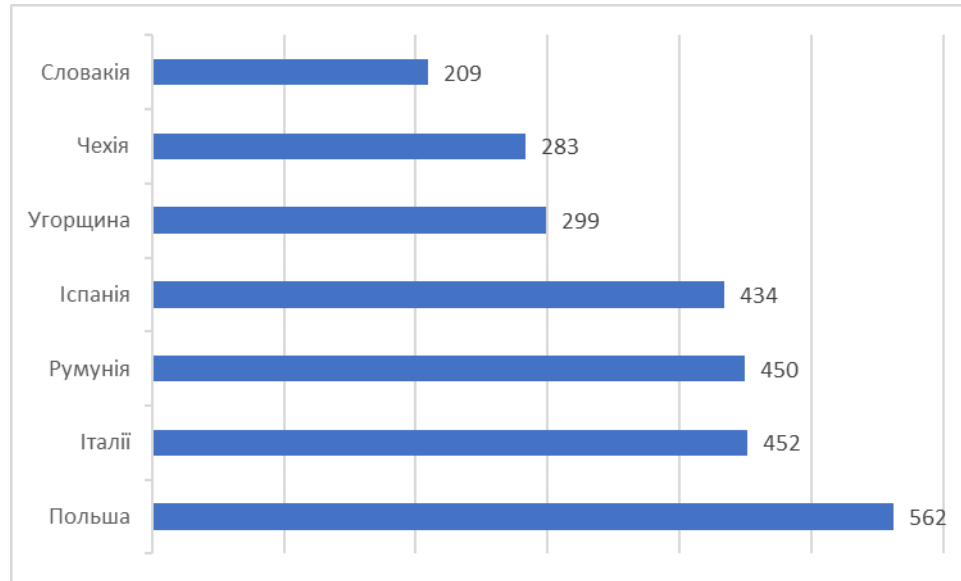

Рисунок 2.1. Фінансова допомога Європейської Комісії державам-членам Європейського Союзу, які приймають біженців з України у 2022 році, за країнами (млн євро)

В кінці 2019 року більшість дійсних дозволів на проживання були надані за "іншими" причинами, які включають міжнародний захист (41%), за сімейними обставинами (38%) і за робочими причинами (17%). У 2019 році було подано 631,570 первинних заяв на притулок – приблизно на 67,000 більше, ніж у 2018 році, але все ще не на рівні 2015 і 2016 років, коли було подано більше мільйона заяв. Відмови у наданні притулку першого ступеня значно зросли – з 38% у 2016 році до 62% у 2019 році.

Пандемія COVID-19 суттєво вплинула на міграцію. Заявки на притулок значно зменшилися в березні 2020 року, коли пандемія досягла Європи та були введені обмеження в більшості європейських країн. З травня 2020 року кількість заявок знову почала збільшуватися, але залишається значно меншою, ніж у 2019 році, можливо, через невизначеність щодо умов у Європі та можливості перетину національних кордонів.

Проекти, як "Я – мігрант" Міжнародної організації з міграції та Європейська консультативна рада мігрантів Європейської комісії, є прикладами інституційних зусиль, спрямованих на посилення голосів мігрантів – досягнення, до якого також прагнуть якісні дослідження.

2.2. Періоди розвитку міжнародного міграційного руху в Україні: причини й чинники

З початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року причини та обставини міжнародної міграції в Україні різко змінились. Також, зміна політичної ситуації в Україні призвела до змін в тенденціях прийняття ролі країни-реципієнта для громадян менш розвинених країн. Далі пропоную дослідити причини й чинники еміграції населення України та повернення мігрантів до Батьківщини в довоєнний та післявоєнний періоди, а також мотивації іммігрантів, що прибували до України в довоєнний період.

В наукових роботах присвячених темі міграції українського населення виділяють п'ять хвиль масової еміграції, які суттєво вплинули на етнічний розподіл українців у всьому світі, а також соціально-економічний стан України в часи її незалежності.

Перша хвиля міграції тривала з середини 19 століття й до початку Першої Світової війни поступово зростаючи. За цей період більше 400 тисяч українців мігрувало з рідних земель, які на той час знаходилися в складі Австро-Угорської імперії та Російській імперії. Більшість мігрантів були родом з Галичини, Буковини та Закарпаття, тому еміграція переважно відбувалась з Австро-Угорщини [30]. Так, з 1891 по 1900 рік переселенці з України становили 36% усіх внутрішніх мігрантів імперії, у 1901-1910 роках їхня частка зросла до 49%, а перед Першою світовою

війною досягла 60%. У період з 1896 по 1914 рік за Урал з дев'яти українських губерній переселилися 1,6 млн осіб. З них 23% приїхали з Полтавщини, 17% — з Чернігівщини, 12% — з Київщини, 9% — з Херсонщини, 7% — з Таврії, 4,5% — з Поділля та 4% — з Волині. Напрямок міграції були США та Канада, які надавали гомстед — земельні ділянки з державних земельних фондів, що надавалися на пільгових умовах у США та Канаді тим, хто бажав вести фермерське господарство. Причини еміграції були переважно економічними, так як український народ потерпав від безробіття, перенаселення й безземелля. В результаті трудової еміграції 19 століття в селищах Західної Канади, штаті Пенсильванія в США та Австралії сформувались українські діаспори, що існують по сей день.

Друга хвиля міграції відбувалась в період між Першою та Другою Світовою війнами [31]. Міграція в цей час була в більшості з політичних причин. Емігрували в більшості українці, які підтримували становлення Української Держави. Напрями еміграції включали Польщу, Чехословаччину, Австрію, Румунію, Болгарію, Німеччину, Францію, США і Канаду. Під час другої хвилі еміграції переселилося від 35 до 45 тисяч осіб. Еміграція була дуже динамічною, що підтверджується різноманітними та численними одночасними еміграційними потоками. Вони включали рееміграцію до країн за межами Балкан, переселення всередині регіону, повернення цивільних біженців і військовополонених колишніх російської та австро-угорської армій до УНР, УСРР, РСФРР, Польщі, повернення військових до Криму та виїзд до України тих, хто бажав приєднатися до Армії УНР. Ті, хто залишився на Балканах під час першої та більш масової другої хвилі, стали основою майбутньої російської та української еміграції у Південно-Східній Європі [32].

Третя хвиля еміграції розпочалась в кінці Другої Світової війни. Причини цієї хвилі еміграції були загалом політичними, а саме, втеча від репресій й ризику опинитися у засланні. В основному відбулась інтелектуальна еміграція, що

розпочалась в 1939 році з приходом радянської влади. Більшість інтелектуалів виїхало якраз з території Західної України [33]. Впродовж Другої Світової війни втрати населення сягали 15% в центральних та західних територіях. Після Другої світової війни в період з 1945 по 1950 роки майже 250 000 українців опинилися в тимчасовому перебуванні в Німеччині та Австрії, серед них була значна кількість інтелігенції, молоді та дітей шкільного віку. Переважна частина українців з третьої хвилі міграції прибула до США в період з 1947 по 1951 роки, серед них були біженці, переселенці і лише невеликий відсоток трудових мігрантів. Ці зазвичай освічені українці, включаючи 2 тисячі студентів, 1,2 тисячі викладачів і вчених, 400 інженерів, 350 юристів і 300 лікарів, залишили свою батьківщину під час війни і розглядали США чи Канаду як тимчасове місце проживання, хоча більшість з них ніколи не повернулася в Україну. Загалом після війни до США переїхало близько 100 тисяч українських біженців. Завдяки великій кількості інтелігенції і науковців у третій хвилі імміграції почався розвиток українського політичного, громадського, культурного та релігійного життя в діаспорі. Серед іммігрантів 54% мали початкову освіту, 4,12% - вищу освіту, а 9% - спеціальну освіту.

Четверта хвиля міграції відбувалась в період з 1991 року до 2019 року. За даними Доповіді про міжнародну міграцію (International Migration Report) з 1990 р. по 2017 р. кількість українських трудових мігрантів за походженням коливається в межах 5 млн. осіб. Головними причинами еміграції стало безробіття в країні після розпаду СРСР, підвищення рівню злочинності, економічна скрута перехідного періоду. Українці вважали простішим та більш спокусливішим виїхати на заробітки до інших країн, кордони з якими щойно відкрилися. В результаті, стався масштабний відтік інтелекту: за роки незалежності Україна втратила майже третину свого наукового потенціалу. Так, в період з 1991 по 1995 роки з України виїхали 313 докторів наук, серед яких 105 осіб переїхали до США, 34 – до Ізраїлю, 115 – до Росії, 10 – до Німеччини, і 9 – до Польщі. З 1996 по 2014 роки з України на постійне

проживання за кордон виїхали 1781 науковець, з них 1436 кандидатів і 345 докторів наук. Згідно першого Всеукраїнського перепису зміна в кількості населення сягала 4 млн. осіб з 1989 року до 2001 року [34].

Еміграція з 2001 по 2014 рік була спричинена в більшості бажанням отримувати кращий дохід аби підвищити свій рівень життя під час проживання в Україні через неможливість отримувати гідний дохід в Україні (з точки зору самих мігрантів). Так, трудові мігранти обирали роботу за кордоном, щоб оплатити навчання дітям, заробити на квартиру або автомобіль. Бажання покращити матеріальне становище часто було головною причиною міграції, як внутрішньої, так і за кордон. Так, за даними Державного комітету статистики, 71% трудових мігрантів причиною міграції вказали низьку заробітню плату в Україні [35].

Еміграція в 2014-2017 роках була спричинена анексуванням Автономної Республіки Крим Російською Федерацією та початком Антитерористичної операції (АТО) на сході України, в результаті якої близько 300 тисяч мешканців анексованих територій мігрували до Російської Федерації []. Полегшена процедура отримання громадянства Російської Федерації спонукала жителів окупованих територій отримати паспорт й покинути місце проживання. В цілому, чинниками пересування в той час були відчуття небезпеки та невпевненості у майбутньому через втрату стабільного способу життя, відчуття "соціальної ізоляції" серед внутрішньо переміщених осіб (ВПО), недовіра до державної підтримки, недосконалість та несвоєчасність рішень щодо захисту суверенітету країни та підтримки ВПО, низький рівень національної безпеки.

Крім збільшення еміграції на сході країни також в 2014-2016 роках збільшувалась еміграція з України з метою довгострокового проживання та тенденції серед визначних студентів вибору навчального закладу за кордоном. Потенційно ці студенти після закінчення навчання не повернуться на батьківщину.

За даними опитувань 2017 р, близько 54 % респондентів налаштовані на еміграцію. Причинами бажання виїздити у молодих людей є:

- Високий рівень життя населення за кордоном, що приваблює мігрантів;
- Привабливі соціальні умови для мігрантів в приймаючих країнах;
- Можливість реального кар'єрного зросту, якого явно бракує в Україні;
- Вищий рівень технічного забезпечення, охорони та умов праці для працівників іммігрантів.

П'ята хвиля еміграції була спричинена вторгненням Росії в Україну 24 лютого 2024 року та призвела до міграційної кризи. Ця криза вважається найбільшою в Європі з часів Другої Світової війни. Причинами міграції в першу чергу було прагнення безпеки. Полегшені умови міграції які ввела Європейська рада сприяли збільшенню потоку емігрантів. Потоки мігрантів були спрямовані в Польщу, Угорщину, Словаччину, Румунію та Молдову. Велика кількість країн не тільки європейського континенту надавала полегшені можливості отримати дозвіл на тимчасове проживання громадянам України. Через ускладнення в організації гуманітарних коридорів для виходу з оточених Збройними Силами Російської Федерації міст, багато українців виїжджали на підконтрольну іншою державою територію. Трохи більше, ніж за два тижні від початку воєнних дій країну покинуло 2,5 мільйона осіб. За інформацією Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), станом на 19 липня 2022 року, понад 9,56 мільйонів осіб виїхали з України. Прогнозують, що в залежності від тривалості та обсягу воєнних дій населення України може зменшитися на 24-33%. Це підтверджується зменшенням кількості громадян, які проживають та працюють в Україні. Водночас спостерігаються зміни у статеві-віковій структурі суспільства, зменшення відсотку молоді та осіб працездатного віку. Це може призвести до звуження демографічної

бази і вплинути на відтворення населення України. Воєнна агресія і пов'язані з нею негативні фінансово-економічні наслідки поглиблюють існуючі демографічні проблеми, що становлять серйозний виклик для країни.

2.3. Періоди розвитку міжнародного міграційного руху в Україні: вплив на соціально-економічний розвиток

Сфери впливу міжнародної міграції можна поділити на чотири групи: демографічну, яка впливає на розвиток економіки, соціальну, й фінансову. Соціально-економічні наслідки міжнародної трудової міграції мають як позитивні, так і негативні сторони. Кожна держава сама оцінює наслідки для своєї країни, але можна виділити основні, які притаманні практично для всіх.

До соціальної сфери можна віднести рівень освіченості населення. Так, протягом всієї історії міграції на українських землях було здійснено велику кількість еміграцій саме висококваліфікованими та освіченими особами. Зменшення освічених робітників та загалом громадян призводить до зменшення інтелектуалізації населення в цілому та сповільнює економічний зріст. Крім того, еміграція негативно впливає на сімейні стосунки, виховання дітей та рівень народжуваності, що також негативно позначається на економічному розвитку країни. Водночас спостерігаються зміни у статеві-віковій структурі суспільства, зменшення відсотку молоді та осіб працездатного віку.

Формування діаспор має значний соціальний вплив. Українська діаспора має значний потенціал стати важливим фактором впливу та інструментом реалізації зовнішньої політики, сприяючи формуванню позитивного іміджу України, а також бути присутньою в економічному, культурному та інформаційному просторах країн, де вони проживають. Це також дозволить залучити українців за кордоном до

вирішення внутрішніх проблем держави. Замість створення ілюзій про повернення українців на батьківщину, держава має підтримувати своїх громадян за кордоном. Це забезпечить відчуття впевненості та налаштує взаємодію з країною проживання, сприятиме лобіюванню українських інтересів за кордоном і стимулюватиме українців розвивати культурні зв'язки, зберігати етнічну ідентичність та залишатися частиною України.

Діаспора завжди робила і продовжує робити значний внесок у розвиток та поширення знань про Україну. Держава має активніше проводити культурно-освітні, інформаційні та іміджеві проекти. Погіршення умов життя та втрата купівельної спроможності підсилюють еміграційні потоки, що веде до зменшення чисельності населення та зниження суспільного інтелектуального рівня.

Економічний вплив має негативну сторону й позитивну. Серед негативних проявів, зокрема, виїзд кваліфікованої робочої сили призводить до нестачі працівників у деяких галузях та регіонах, що ускладнює створення нових робочих місць в Україні. Вже зараз країні потрібні кваліфіковані працівники для роботи з інструментами, обслуговування та експлуатації технологічного устаткування, а також для складання устаткування та машин. За оцінками експертів НБУ, найбільше від відтоку трудових ресурсів страждають будівництво, промисловість, сільське господарство, транспорт і зв'язок. Втрати для економічного розвитку включають прямі збитки у вигляді недоотриманих податків та внесків на соціальне страхування, а також опосередковані втрати, пов'язані з неефективним використанням державних і місцевих бюджетів, витрачених на підготовку фахівців, та зниженням якості послуг для населення України. Існує висока ймовірність неповернення висококваліфікованих мігрантів та молодих фахівців на батьківщину, що негативно впливає на вікову та освітньо-кваліфікаційну структуру робочої сили й уповільнює економічне зростання. Гроші, зароблені мігрантами, спрямовані на

споживання, призводять до зростання цін, інфляції та збільшення імпорту. Значні проблеми через освітню еміграцію відчують українські заклади вищої освіти, які втрачають потенційних студентів.

Водночас зовнішня міграція має і позитивні аспекти. Вона сприяє підвищенню добробуту багатьох сімей, забезпечує додаткові валютні надходження в країну, а також є джерелом нових знань та досвіду, що можуть сприяти розвитку країни.

До фінансово-економічних наслідків міжнародної міграції відносять декілька негативних наслідків. Наприклад, 2022 року відбулась втрата валютних резервів у розмірі понад 28 мільярдів доларів США спричинена використанням українських карток для оплати українцями за кордоном [37]. Відтік іноземної валюти з України може стабілізуватися у 2024 році, оскільки очікується, що кількість мігрантів залишиться незмінною, а їхні витрати сповільняться. Водночас міжнародні партнери продовжують надавати Україні значну фінансову підтримку, що допомагає економіці. Незважаючи на стабільні грошові перекази від трудових мігрантів, зростання витрат українців за кордоном створює фінансові виклики (табл.2.3). Економічний спад через війну, знищення інфраструктури та масштабну еміграцію вплинув на ВВП України, який 2022 року ВВП України впав на 30,4%, але виїзд частини населення тимчасово полегшив навантаження на державний бюджет.

Україна ризикує втратити більше 10% своїх студентів, які залишаться за кордоном, що негативно вплине на економічне майбутнє країни. Біженці з України мають доступ до ринку праці в країнах ЄС, але значна частина все ще працює дистанційно з України. Хоча багато українців знайшли роботу за кордоном, країни ЄС витрачають значні кошти на їх підтримку, що створює фінансовий тиск. Незважаючи на це, українські мігранти сприяють економічному зростанню країн,

де вони оселилися, підвищуючи рівень виробництва та податкові надходження. Однак є ризик, що більшість українців не повернуться, особливо ті, хто має дітей або вже інтегрувався в нові громади, що ускладнює соціально-економічну відбудову України після війни.

Таблиця 2.3.

Обсяги приватних грошових переказів в Україну за основними країнами за офіційними та неофіційними каналами надходження (млн.дол.США)

	2018		2019		2020		2021		2023	
<i>Країни</i>	млн. дол. США	У % до загаль ного обсягу	млн. дол. США	У % до загаль ного обсягу	млн. дол. США	У % до загаль ного обсягу	млн. дол. США	У % до загаль ного обсягу	млн. дол. США	У % до загаль ного обсягу
<i>Надходження</i>	1111 1	100	1192 1	100	1198 0	100	1401 9	100	1136 8	100
<i>У тому числі:</i>										
<i>Польща</i>	3649	32,8	3558	29,8	3300	27,5	4647	33,1	4239	37,3
<i>США</i>	870	7,8	984	8,3	1220	10,2	1491	10,6	1221	10,7
<i>Чеська Республіка</i>	846	7,6	1113	9,3	834	7,0	877	6,3	982	8,6
<i>Сполучене Королівство</i>	394	3,5	601	5,0	1013	8,5	988	7,0	806	7,1
<i>Німеччина</i>	426	3,8	462	3,9	513	4,3	608	4,3	728	6,4
<i>Ізраїль</i>	337	3,0	351	2,9	361	3,0	422	3,0	492	4,3
<i>Італія</i>	492	4,4	498	4,2	475	4,0	490	3,5	315	2,8
<i>Кіпр</i>	341	3,1	391	3,3	414	3,5	440	3,1	304	2,7
<i>Литва</i>	39	0,4	55	0,5	53	0,4	84	0,6	263	2,3
<i>Нідерланди</i>	123	1,1	127	1,1	192	1,6	203	1,4	138	1,2
<i>Греція</i>	191	1,7	195	1,6	195	1,6	207	1,5	116	1,0

<i>Сінгапур</i>	129	1,2	120	1,0	131	1,1	148	1,1	92	0,8
<i>Об'єднані Арабські Емірати</i>	153	1,4	135	1,1	145	1,2	192	1,4	85	0,7
<i>Канада</i>	97	0,9	95	0,8	111	0,9	113	0,8	80	0,7
<i>Іспанія</i>	88	0,8	86	0,7	96	0,8	102	0,7	75	0,7
<i>Туреччина</i>	106	1,0	79	0,7	83	0,7	97	0,7	69	0,6
<i>Швейцарія</i>	89	0,8	88	0,7	86	0,7	88	0,6	69	0,6
<i>Португалія</i>	57	0,5	60	0,5	67	0,6	72	0,5	44	0,4
<i>Норвегія</i>	55	0,5	60	0,5	48	0,4	53	0,4	21	0,2
<i>Віргінські острови(Брит.)</i>	157	1,4	182	1,5	187	1,6	43	0,3	5	0,0
<i>Росія</i>	1091	9,8	1266	10,6	863	7,2	777	5,5	0	0,0
<i>Інші країни</i>	1381	12,4	1415	11,9	1593	13,3	1877	13,4	1224	10,8
<i>Довідково : Країни ЄС</i>	6756	60,8	7127	59,8	6822	56,9	8602	61,4	7911	69,6

Також, міграційні процеси спричинені воєнним станом, безумовно негативно впливають на економіку України й зумовлюють відповідні фінансово-економічні ризики:

- Зменшення обсягів виробництва і продажу продукції, зростання дебіторської заборгованості та погіршення платоспроможності підприємств, зниження ВВП спричинене зменшенням трудової активності на підприємствах;
- Складнощі в обслуговуванні кредитів, пригнічення ринку іпотеки, погіршення якості кредитного портфеля кредитних спілок та фінансових компаній;

- Зменшення споживчого попиту, підвищення цін, зростання інфляції, уповільнення економічного розвитку в країні спричинене використанням карток українських банків і здійснення онлайн-платежів за кордоном;
- Застій на ринку офісних приміщень та занепад сегмента офісної нерухомості, що зменшує зацікавленість кредиторів і інвесторів;
- Скорочення банківської кредитної діяльності, зменшення попиту на страхові послуги, зростання відсоткових ставок за кредитами та погіршення умов їх надання;
- Зниження якості споживчих кредитів та сповільнення операцій на вторинному ринку цінних паперів;
- Фіскальні ризики для державного бюджету, зростання дефіциту та державного боргу, а також підвищення залежності від міжнародної фінансової підтримки;
- Втрати державних інвестицій у професійну освіту, погіршення або зупинка роботи ключових виробничих галузей.

Фінансово-економічні ризики, пов'язані з міграцією під час війни, можуть бути зменшені за умови повернення українців на Батьківщину. За оцінками Світового банку, відродження економіки України після війни потребує масштабної програми, подібної до "плану Маршалла", вартістю 500-600 мільярдів євро, що вимагатиме залучення значної робочої сили. У короткостроковій перспективі щорічний попит на іммігрантів оцінюється в 1,0-1,2 мільйона осіб. Зусилля держави повинні бути спрямовані на збереження та стабілізацію кадрового складу підприємств через гнучкі форми організації та оплати праці. Крім того, важливо забезпечити мобільність робочої сили для підтримки роботи під час війни та на ранніх етапах відновлення економіки.

РОЗДІЛ 3. РЕГУЛЮВАННЯ МІГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ ТА ЄС

3.1. Формування міжнародної міграційної політики Європейського Союзу та міграційні процеси, що сприяли формуванню

Міграційна ситуація на європейському континенті є важливим предметом для розгляду, тому що саме в цьому історичному феномені криються причини на пряму формування міграційної політики Європейського Союзу(ЄС).

Основними факторами становлення міграційної політики був міграційний перехід що відбувся в період з другої половини 20 століття до 2000 – х років та демографічна ситуація. Розберемо детально вплив цих явищ на становлення міжнародної політики.

Період від середини 20 до початку 21 століття характеризувався міграційними перетвореннями територій спочатку Західної та Північної частини континенту, а згодом Центрально-Східної Європи. Міграційними перетвореннями називають зміну статусу території з еміграційної в імміграційну. Зміни були спричинені необхідністю пришвидшення розвитку відбудови після Другої Світової Війни та еміграцією вихідців із колишніх європейських колоній. Ці зміни відбувалися автономно, втручання ззовні не відбувалося. Регуляція обмежувалась до 1990 року лише вирішенням міграційних питань міжурядовими угодами поступово набуваючи формалізованих форм. До таких угод входили Паризька угода про створення Європейського Співтовариства вугілля та сталі 1952 року, а також два Римські договори щодо утворення Європейського співтовариства з атомної енергії та Європейського економічного співтовариства 1957 року. Так, у Пріписі Ради Європейських Співтовариств від 15 жовтня 1968 зазначалося, що «мобільність робочої сили в рамках Співдружності має бути одним із засобів, який

гарантує працівникові можливість покращити умови життя та праці і сприяти його соціальному розвитку, і, водночас, допомагати забезпеченню потреб економіки держав членів». В результаті цих угод у 60-ті роки 20 століття повну свободу пересування отримали постійні, сезонні прикордонні робітники, а також особи, які працюють не за наймом. Також були укладені директиви щодо пересування сімей між країнами-членами ЄС та було надано їм право вільного працевлаштування. З прийняттям Єдиного Європейського Акту у 1986 році пересування стало не тільки явищем економічномотивованим, проте можливість довгострокового проживання переселенці могли отримати лише після затвердження економічної спроможності. Згодом були прийняті директиви щодо взаємного визнання дипломів та кваліфікації, державні позиції могли займати іноземці з країн-членів ЄС. З'явилась можливість для громадян третіх країн пересуватися між країнами-членами Союзу при умові їх належності до сім'ї громадян ЄС. Важливим кроком було прийняття Маастрихської угоди у 1992 році, в якій заявлено, що будь-який громадянин країни-члена є громадянином Союзу, тобто, серед іншого, має право вільно пересуватися і обирати місце проживання по всій його території. Питання зовнішньої міграції тоді розглядалось у контексті забезпечення безпеки так як його було віднесено до сфери юстицій та внутрішніх справ. Все ще питання міжнародної міграції такі як надання притулку, правила перетину зовнішніх кордонів і контролю на них, імміграційна політика повинні були вирішуватися на міждержавній основі. Цей стан міграційної політики змінився з набуттям чинності Шенгенської угоди в 1995 році. Угода призвела до значущих й позитивних змін таких як скасування внутрішніх прикордонних перевірок, що дало можливість людям безперешкодно переміщатися всередині Шенгенської зони, склад якої поступово збільшувався, впровадження єдиної візової політики, завдяки якій громадяни країн, що не входять до ЄС, отримали можливість подорожувати по

Шенгенській зоні з однією візою, та, незважаючи на скасування внутрішнього прикордонного контролю, посилення контролю на зовнішніх кордонах.

Єдина візова політика включала введення візи єдиного взірця, складення списку країн, громадяни яких повинні мати візи для в'їзду до Шенгенського простору та були введені спільні для всіх країн критерії щодо видачі віз. Задля забезпечення безпеки на прикордонних пунктах була запроваджена Шенгенська інформаційна система (ШІС), що являє собою державну базу даних Європейського Союзу, яка використовується його країнами для зберігання та обміну інформацією про осіб, товари, особисті речі та інше, з метою забезпечення національної безпеки, прикордонного контролю та підтримки правопорядку. Завдяки ШІС країни-учасниці отримали можливість обмінюватися інформацією про осіб і предмети, що підвищує рівень регіональної безпеки.

Питання притулку також було зазначено у Шингенській угоді, проте з набуттям чинності у 1997 році Дублінської конвенції, що затвердила необхідність для кожної країни, що приймає біженців самостійно забезпечувати їм захист та притулок, розділ, присвячений цьому питанню, був виключений.

Підписання Амстердамської угоди у 1997 році (набрала чинності у 1999 році) стало важливим кроком у гармонізації міграційної політики європейських держав. Угода включала розділи, присвячені свободі пересування, притулку та імміграції, а також інтегрувала Шенгенські домовленості до права ЄС.

Цей документ надав ЄС можливість приймати обов'язкове для країн-членів законодавство в міграційній сфері. На саміті у Тампере в 1999 році було ухвалено програму, спрямовану на реалізацію положень Амстердамської угоди щодо імміграції та притулку. Після виконання програми у 2004 році, було затверджено Гаазьку програму до 2010 року, яка ставила за мету створення єдиної європейської системи притулку, розвиток легальної міграції, боротьбу з нелегальним

працевлаштуванням, інтеграцію громадян третіх країн, розвиток зовнішньої міграційної політики та удосконалення управління міграційними потоками.

Стокгольмська програма 2009 року, прийнята під час фінансово-економічної кризи, не містила значних новацій у міграційній політиці, зосереджуючись на збереженні вже досягнутих результатів і функціонуванні існуючих домовленостей. Лісабонська угода, що набула чинності під час дії Стокгольмської програми, надала Раді ЄС повноваження визначати напрямки розвитку законодавства у сфері свободи, безпеки та правосуддя, включаючи питання міграції.

У 2000 році Єврокомісія випустила перший докладний документ про спільну імміграційну політику ЄС, що було необхідно для реалізації рішень Тампере щодо європейського міграційного простору. Документ закликав до контрольованого залучення економічних мігрантів для вирішення проблем на ринку праці та підтримки системи соціального захисту. Він підкреслював важливість ефективних інтеграційних програм та боротьби з расизмом і дискримінацією. У 2005 році Єврокомісія прийняла Політичний план щодо легальної імміграції, який сприяв переходу до більш відкритої імміграційної політики через демографічні зміни та потребу в кваліфікованих працівниках. У 2008 році було підбито підсумки першого етапу формування міграційної політики ЄС, що включало створення ясної системи правил для легальної імміграції. Ці заходи спрямовані на надання інформації громадянам третіх країн, гарантування їхніх прав та забезпечення гнучкої візової політики.

Другий принцип спільної імміграційної політики ЄС стверджує, що економічна імміграція повинна відповідати потребам ринку праці, як за кількістю, так і за якістю, сприяючи економічному розвитку. Ця реалізація не повинна обмежувати права мігрантів та переваг громадян ЄС на ринку праці, але має враховувати права кожної країни-члена на визначення обсягів економічної

імміграції. Така політика має відбуватися у співпраці з соціальними партнерами, роботодавцями та місцевими владами, зокрема, шляхом організації професійного навчання та сприяння працевлаштуванню іммігрантів.

Інтеграція іммігрантів є ключовим аспектом міграційної політики ЄС, в якому беруть участь як самі іммігранти, так і суспільство прийому. Солідарність - ще один принцип, що передбачає взаємну довіру та розподіл відповідальності між країнами-членами, у тому числі фінансову інтеграційну допомогу.

Співпраця з третіми країнами також є важливою, включаючи допомогу в управлінні міграційними процесами та захист прав мігрантів. Ці зусилля направлені на попередження нелегальної міграції та сприяння мобільності робочої сили.

Охорона кордонів та візова політика є складовими безпеки ЄС, у тому числі заходи проти нелегальної міграції та співпраця з країнами-партнерами. Європейський пакт про імміграцію та притулок узгоджує політичні домовленості щодо регулювання міграційних процесів в ЄС.

Європейський пакт про імміграцію та притулок закріплює права громадян ЄС та членів їхніх сімей на вільне пересування та проживання на території країн-членів, однак встановлює обмеження з огляду на громадське здоров'я та безпеку. Громадяни ЄС можуть в'їжджати на територію країн Співтовариства за документом, що посвідчує особу, для короткотермінового перебування до трьох місяців, а члени сімей мають ті ж права, як громадяни ЄС.

Для тривалішого проживання на території іншої країни ЄС, громадяни повинні відповідати певним умовам, які стосуються економічної активності чи наявності достатніх фінансових ресурсів та медичної страховки, щоб не перебувати на тягар для системи соціального захисту країни. Громадяни ЄС набувають право на постійне проживання після п'яти років безперервного легального перебування, а

їхні члени сімей, які є громадянами третіх країн, можуть отримати дозвіл на проживання на строк п'ять років.

Виїзд осіб з країни може бути обмежено тільки за надзвичайних обставин з огляду на безпеку, імміграційні чи кримінальні питання, а рішення про видворення має бути обґрунтоване та може бути оскаржено. Це ставить захист прав та свобод громадян ЄС у центр міграційної політики та сприяє взаємному розвитку країн-членів та інтеграції їхніх громадян.

В результаті всіх вище зазначених змін у міграційній політиці, фактори що вказують на необхідність її поліпшення все ще існують. Так, другим важливим фактором розвитку міграційної політики є демографічний. Основним чинником серед демографічних стало швидке старіння населення Європи. Згідно з прогнозами у 2060 році населення непрацездатного віку країн ЄС становитиме 52,6% [18]. Такий розподіл може спричинити проблеми, що включають підвищення рівня безробіття та проблеми у фінансуванні пенсійної системи. Станом на 2023 рік у країнах Північної та Західної Європи спостерігається затребуваність кваліфікованих працівників у сфері інженерії програмного забезпечення, будівництва, столярства, теслярства зварювання, бетоновикладення. Для вирішення проблеми недостатньої кількості кваліфікованої робочої сили 20 березня 2024 року Європейська Комісія запропонувала план заходів для подолання дефіциту кваліфікованої робочої сили. Окрім вказаної цілями плану також є заохочення недостатньо представлених людей на ринку праці, надання підтримки для розвитку навичок, навчання та освіти, покращення умов праці в окремих галузях та залучення талантів з-за меж ЄС. До плану дій з боку Європейської Комісії входять такі кроки:

- Фінансування нових проектів зі зменшення довгострокового безробіття;

- Фінансування нових проектів з заохочення та підвищення кваліфікації молодих людей, які не працюють, не навчаються чи не проходять тренінги з підвищення кваліфікації;
- Співфінансування більшої кількості нових Центрів професійної майстерності (Centres of Vocational Excellence) з цільовим завданням створити принаймні 100 нових до 2027 року;
- В співпраці з агенствами ЄС підвищення обізнаності в затребуваних навичках, що повинні мати працівники в сьогоднішній економічній ситуації та в майбутньому;
- Покращення системи видачі лікарняних;
- Запровадження більше можливостей для гнучного виходу на пенсію та отримання пенсійних виплат разом з заробітними.

Також, до плану залучаються держави-члени та партнери з числа соціальних організацій. До плану також мають змогу залучатися мігранти, що перебувають в країнах-членах ЄС, а також план передбачає залучення талантів з третіх країн.

До методів приваблення висококваліфікованих працівників також можна віднести надання можливості отримати блакитну карту, єдиний дозвіл та довгостроковий статус резидента [23].

Блакитна карта ЄС — це дозвіл на роботу та проживання, що надає громадянам країн, які не входять до ЄС, можливість працювати і жити в країні ЄС. Можливість отримати блакитну картку є у всіх країнах ЄС окрім Данії та Ірландії. Для отримання карти, заявник повинен мати диплом або еквівалентну кваліфікацію і пропозицію про роботу, яка відповідає мініимальному порогу зарплати. Період отримання пропозиції про роботу може тривати мінімум шість місяців та поріг

зарплати має сягати мінімум 100% середньої валової річної зарплати в країні працевлаштування. Блакитна карта дійсна до чотирьох років і може бути продовжена.

Єдиний дозвіл можуть отримати громадяни третіх країн, кваліфікація яких недостатня для отримання блакитної картки. Єдиний дозвіл видається на термін до двох років під час яких період безробіття не має перевищувати трьох місяців. Єдиний дозвіл не можуть отримати лише такі категорії осіб як біженці, працівники суден та самозайняті особи.

Статус довгострокового резидента ЄС можуть отримати громадяни третіх країн які легально перебували на території ЄС п'ять безперервних років. Документ дозволяє проживати на території країни 5 років. Для його отримання необхідно довести свою фінансову спроможність утримувати себе та свою родину. Довгострокові резиденти мають право на рівне ставлення з громадянами країни у сферах працевлаштування, освіти та соціального забезпечення.

Більш того, міграційна криза в Європі внаслідок російсько-української війни 2022 року, яка стала найбільшою міграційною кризою внаслідок війни на європейському континенті з часів Другої світової війни, також сприяла змінам у міграційних процесах та міграційній політиці.

Задля підтримки українських біженців та прискорення інтеграції на ринок праці та в соціальну сферу країн-членів ЄС в 2022 році була випущена Директива про тимчасовий захист. Тимчасовий захист надає особі, яка вирішила ним скористатися такі права:

- забезпечення речами першої необхідності (одяг, взуття, їжа, засоби гігієни);
- житло;

- навчання;
- соціальне забезпечення;
- лікування;
- робота;
- ведення бізнесу;
- деякі безоплатні послуги (транспорт, паркування, відвідування культурних заходів, музеїв).

Відміність правового режиму тимчасового захисту від статусу біженця полягає у:

- Швидкості отримання статусу, який отримується автоматично після перетину кордону;
- Свободі пересування – можливості вільно пересуватися у межах ЄС з різних причин: сімейних, економічних, туристичних тощо;
- Можливості обрати країну для реєстрації тимчасового проживання;
- Економічній активності, що полягає у можливості самостійного пошуку житла та вибору орієнтації на отримання роботи в ЄС або дистанційної роботи в Україні [25].

Також, 10 квітня 2024 року був прийнятий Пакт ЄС про Міграцію та притулок головними цілями якого є впровадження нових правил з забезпечення безпеки кордонів ЄС та оптимального розподілу надання притулку для біженців.

Формування міграційної політики ЄС триває понад двадцять років. За цей час було прийнято низку важливих документів, які сформували її правову основу: Шенгенські угоди, Договір про Європейський Союз, Амстердамський договір,

Лісабонський договір та Пакт про імміграцію та надання притулку. Завдяки цим та іншим документам ЄС регулює питання міграції на законодавчому рівні, забезпечуючи дотримання основних прав та свобод кожного громадянина. Однак ліберальний підхід, який присутній у більшості міграційних угод, призводить до збільшення потоку мігрантів і виникнення міграційних криз.

Згідно з більшістю науковців, наприклад, Вікторією Адамик та Наталією Стаховою, вирішення проблеми масштабного притоку мігрантів з України до ЄС є доволі складним у зв'язку з російсько-українською війною, яка ще не закінчилась й наносить дедалі більших руйнувань й економічну рецесію в Україні та стагнацію в країнах ЄС[26]. Таким чином, у найближчій перспективі подолання кризи не видається можливим, а у віддаленій перспективі потребує впровадження нових регуляторних важелів всіх рівнях економічної й соціальної сфери [27].

3.2. Формування міжнародної міграційної політики України

В умовах зростаючої міжнародної мобільності населення України, обумовленої глобалізацією, регулювання міграційних процесів стає дедалі важливішим для забезпечення їх організованості, безпеки та відсутності конфліктів. Забезпечити виконання цього завдання може лише міграційна політика. В цьому підрозділі пропоную розглянути етапи формування, сутність й сучасний стан міграційної політики України.

Формування міграційної політики України почалося після набуття країною незалежності, але при відсутності досвіду, кадрів та ресурсів з причини знаходження уряду на початкових етапах його формування. Гарантії прав на свободу пересування та вибір місця проживання, а також захист громадян за кордоном закріплені в Конституції. Основні напрями міграційної політики

включають сприяння репатріації, надання захисту біженцям та регулювання імміграції. Згідно з Законом України «Про основні засади державної міграційної політики України» метою міграційної політики є

- Посилення національної безпеки та захист національних інтересів України у сфері міграції;
- Охорона українського ринку праці;
- Усунення негативних наслідків неконтрольованої міграції та забезпечення ефективного державного управління міграційними процесами для сталого демографічного та соціально-економічного розвитку країни;
- Запобігання неконтрольованим міграційним процесам та ліквідація їхніх наслідків;
- Соціальний і правовий захист громадян України, які працюють за кордоном.
- Створення умов для реалізації прав, свобод та законних інтересів мігрантів, які законно перебувають на території України, та забезпечення виконання ними своїх обов'язків. [36].

Регулювання міжнародних міграційних процесів в Україні, як і будь-якій іншій країні відбувається через підписання міжнародних угод та конвенцій як на глобальному рівні, так і в межах окремих інтеграційних угруповань.

Основні правові норми регулювання міжнародних трудових відносин визначаються і контролюються Міжнародною організацією праці (МОП). Ця організація, створена в 1919 році, з 1946 року є спеціалізованим агентством ООН. Україна є членом МОП, але ще не підписала всі її положення.

Основними завданнями МОП є:

- Захист інтересів і прав трудящих.
- Підвищення рівня життя трудящих.
- Поліпшення умов праці.
- Захист від професійних захворювань.
- Соціальний захист працівників-іммігрантів.
- Сприяння зайнятості іммігрантів.
- Методи регулювання міжнародної міграції
- Регулювання міжнародних міграційних процесів включає адміністративно-правове та економічне регулювання.

Адміністративно-правове регулювання міграції в рамках МОП передбачає:

- Встановлення правових норм.
- Встановлення міграційних квот.
- Встановлення рамок можливостей міграції (кримінальні норми).
- Економічне регулювання полягає в:
- Встановленні митних внесків чи бар'єрів.
- Встановленні відповідних візових ставок.
- Регулюванні зарплати мігрантів.
- Введенні штрафних ставок.
- Рівні регулювання міграції

У 2000 році президент України підписав указ № 1035/2000 «Про Положення про Міністерство праці та соціальної політики України», яке є головним органом у системі центральних органів влади, що займається державною політикою у сфері трудової міграції.

Україна ратифікувала Європейську конвенцію про правовий статус трудящих-мігрантів у 2007 році. Цей закон надав додаткові важелі впливу для узаконення трудової міграції та покращення умов для українських трудових мігрантів.

3.3. Рекомендації щодо покращення впливу та зменшення негативних наслідків міжнародної міграції в Україні

В Україні в стані війни доволі важко знайти спосіб регулювання міграційних процесів, адже нараз головною причиною міграції є втеча від війни та загроз, які воєнні дії можуть нанести кожному громадянину. Також, українці активно користуються полегшеними можливостями отримати право на проживання за кордоном, бо фактори що змушували українців мігрувати десять років тому все ще залишаються актуальними та навіть посилюються.

Рівень еміграції в Україні є неймовірно високим, тому варто вжити заходів щодо урегулювання міграційних потоків, адже вони можуть спричинити значну економічну й соціальну шкоду Україні.

Заходи які є найбажанішими, щоб бути втіленими в найближчий час включають:

заходи щодо прийняття проектів угод, які регламентують рух робочої сили з країнами ЄС;

- створити механізми запобігання зниженню кваліфікації високоосвічених спеціалістів внаслідок перебування їх на низькокваліфікованих роботах за кордоном;
- підготувати комплексну державну програму регулювання міграційних процесів із чітким розподілом повноважень та обов'язків центральних органів виконавчої влади і місцевого самоврядування;
- провести роботу щодо запровадження аналітичної звітності з метою здійснення контролю за поверненням в Україну громадян;
- створити дієві механізми легалізації доходів громадян, які працюють за кордоном: опрацювати механізм створення сприятливих умов для переведення в Україну грошових переказів трудових мігрантів — громадян України;
- вивчити систему оподаткування трудових мігрантів інших країн та унормувати режим оподаткування доходів трудових мігрантів — громадян України.

Гарантування інтелектуальної компоненти економічної безпеки є одним із найважливіших пріоритетів розвитку України, а тому реалізація заходів державної міграційної політики в цьому напрямі має передбачати:

- 1) здійснення практичних заходів з врегулювання освітньої міграції на трьох рівнях: державному, регіональному та рівні вищих навчальних закладів як з країнами–донорами, так і з країнами–конкурентами на ринку освітніх послуг;
- 2) виявлення талановитих осіб та забезпечення розвитку їхніх здібностей з огляду на пріоритетні галузі розвитку економіки держави;

- 3) системний облік та моніторинг творчого потенціалу держави, що заключається в формуванні відповідних баз даних та карт його просторового розміщення;
- 4) розробку механізмів протидії негативним міграційним тенденціям творчих, і, особливо, креативних осіб, які можуть мати деструктивний вплив на соціально-економічний розвиток окремих територій та держави загалом;
- 5) формування відповідного інституційного забезпечення щодо розвитку і капіталізації творчого потенціалу держави та регіонів;
- 6) впровадження організаційно-економічних механізмів приваблення талантів та залучення творчого потенціалу, якими будуть українці, що після закінчення війни повернуться додому, до реалізації соціально-економічних програм розвитку регіонів і окремих проектів.

Зменшення негативних наслідків від відтоку населення з України та допомоги українцям у поверненні додому є головною ціллю сучасної мігражнародної політики.

Стимулювання повернення українців за допомогою інвестицій у відновлення постраждалих регіонів та розвиток механізмів державно-приватного партнерства може здійснитися за допомогою наступних заходів:

- Допомога у пошуку роботи в Україні та надання курсів перекваліфікації для біженців.
- Співпраця з країнами ЄС щодо повернення українців після війни, що сприятиме економіці України та зменшить потребу у фінансовій допомозі.
- відбудова постраждалих регіонів,
- розвиток державно-приватного партнерства,

- надання допомоги у пошуку роботи та спрощення вступу в українські навчальні заклади для дітей, які навчалися за кордоном.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

В Україні міграція залишається поза центром політичного дискурсу, попри значну політичну активність у 2023 році. Політичні сили мало зацікавлені у вирішенні міграційних проблем, а обговорення цієї теми переважно спрямоване на взаємні звинувачення під час виборів. Мігранти мають незначний вплив на політичний процес, тому їхні погляди і досвід залишаються неврахованими. Бізнес лобіює тему трудової міграції через брак кваліфікованих працівників, що створює кадрові проблеми та підвищує вартість робочої сили. Суспільство також занепокоєне виїздом молоді та фахівців, що може загальмувати економічний розвиток країни.

Тиск на владу щодо вдосконалення міграційної політики зростає, і політики, враховуючи громадські настрої, можуть ініціювати зміни у міграційному законодавстві та інституційному забезпеченні. Модернізація політики щодо трудової міграції має базуватися на принципах активності, комплексності, демонстративності, справедливості та взаємовигідності. Держава повинна розробити механізми впливу на міграційні процеси та інтегрувати їх у стратегії розвитку країни. Важливо укріплювати зв'язки з мігрантами, формуючи відчуття належності до нації, та забезпечувати справедливі проекти з підтримки мігрантів і діаспори.

Україна повинна вдосконалити законодавство, посилити інституційну спроможність, активізувати підтримку українців за кордоном та розробити механізми залучення інвестицій і переказів. Необхідно залучити українців за кордоном до суспільного життя в Україні, включаючи інститути виборів та подвійного громадянства. Розв'язання цих завдань потребує наукового супроводу та надійної інформації про міграційні процеси, тому важливо створити науковий центр з досліджень міграції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Сидоров, О. А., Фісуненко, Н. О., Альошина, Т. В.(2023). Світова економіка та міжнародні економічні відносини. Дніпро: Арт-прес. 2023. ст. 163
2. Гринда Н. Політичні і правові рамки спільної міграційної політики Європейського Союзу // Вісник Львівського університету (Серія міжнародні відносини). — 2001.— Вип. 4.
3. Ровенчак О. А.(2006). Види та етапи міжнародної міграції: історико-соціологічний огляд. Соціальні технології. 2006. Випуск 29. Ст. 288-300.
4. Аверіхіна, Т. В. Міжнародна міграція робочої сили, види, причини та фактори розвитку / Т. В. Аверіхіна, Г. І. Шаркова // Акт. проблеми теорії та практики менеджменту : матеріали VII Міжнарод. наук.-практ. конф., м. Одеса, 28 трав. 2018 р. - Одеса, 2018. - С. 197-198.
5. Економічна і соціальна географія країн світу. Навчальний посібник / За ред. Кузика С. П. — Л. : Світ, 2002. — 672 с.
6. Пилипченко О. О.(2023). Фактори міграції: зміст та класифікація. Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Економічні науки. Випуск 1 (68). ст. 42-29.
7. Алексєєва Т. І. Еволюція міграційних процесів крізь призму теорії міжнародних відносин. Науковий вісник Ужгородського національного університету
8. Іващук І. О., Стахова Н. В., Живко М. А. Міжнародні міграційні процеси : навчальний посібник / І. О. Іващук, Н. В. Стахова, М. А. Живко. –Тернопіль. : ЗУНУ. 2022. 204 с.

9. Шапоренко О. І. (2019). Державна міграційна політика: шляхи регулювання та принципи. *Право та державне управління* №2(35), том 2. ст. 252-257
10. Еміграція. Енциклопедія сучасної України <https://esu.com.ua/article-17837>
11. Імміграція. Енциклопедія сучасної України <https://esu.com.ua/article-13268>
12. Migration data portal. (2022). *Labour migration*
<https://www.migrationdataportal.org/themes/labour-migration>
13. Environmental migration portal.
<https://environmentalmigration.iom.int/environmental-migration>
14. Grigg, D. B. E. G. Ravenstein and the "laws of migration." *Journal of Historical Geography* 3(1):41-54. 1997.
15. EMM2.0 (2024). Scale and nature of international migration in the 21st Century.
<https://emm.iom.int/handbooks/global-context-international-migration/scale-and-nature-international-migration-21st-0>
16. Castles, S. (2018). International migration at the beginning of the twenty-first century: global trends and issues. *International Social Science Journal*, 68(227-228), 151–162. doi:10.1111/issj.12185
17. Пирожков С. та ін. Зовнішня міграція в Україні: причини, наслідки, стратегії. — К., 1997. http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=00005045
18. 4th Annual Report on I[]mmigration and Asylum (COM/2013 422 final)
[Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://ec.europa.eu/dgs/home->

affairs/elibrary/documents/policies/immigration/general/docs/4th_annual_report_on_immigration_and_asylum_en.pdf

19. *2017 року кількість мігрантів, які намагалися дістатися Європи через Середземне море, зменшилась удвічі* – ООН. УНІАН. 31.12.2017. URL: <https://www.unian.ua/world/2326951-2017-rokukilkist-migrantiv-yaki-namagalisyadistatysya-evropicherez-seredzemne-more-zmenshilas-udvichi-onn.html>
20. *Президент Туреччини Реджеп Таїп Ердоган оголосив відкритим кордон з європейськими країнами для біженців.* - Українформ. 31 травня 2024 рік. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2886963-tureccina-vidkrivae-dla-bizenciv-kordon-z-es.html>
21. *EU's external borders in 2022: Number of irregular border crossings highest since 2016.* – FRONTEX. January 13TH, 2023. URL: <https://www.frontex.europa.eu/media-centre/news/news-release/eu-s-external-borders-in-2022-number-of-irregular-border-crossings-highest-since-2016-YsAZ29>
22. *Labour migration: improving legal avenues to work in the EU.* - European Parliament: Topics. April 20th, 2023. URL: <https://www.europarl.europa.eu/topics/en/article/20230413STO79903/labour-migration-improving-legal-avenues-to-work-in-the-eu>
23. *Integration in the labour market.* – European Commission. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/legal-migration-and-integration/integration/integration-labour-market_en
24. *Migrant integration statistics – labour market indicators.* – Eurostat. 6 May 2024. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics->

[explained/index.php?title=Migrant_integration_statistics_%E2%80%93_labour_market_indicators](https://krm.zt.court.gov.ua/sud0610/gromadyanam/30/1739)

25. У чому різниця між статусом біженця і тимчасовим захистом. – Судова влада України. URL: <https://krm.zt.court.gov.ua/sud0610/gromadyanam/30/1739>
26. Gerlach, I. and Ryndzak, O. (2022) "Ukrainian Migration Crisis Caused by the War". *Studia Europejskie – Studies in European Affairs*, 2/2022, pp. 17-29. DOI: 10.33067/SE.2.2022.2
27. Адамик В., Стахова Н. Трансформація європейської міграційної політики в умовах глобальних і регіональних викликів. *Вісник економіки*. 2022. Вип. 3. С. 137–151. DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2022.03.137>
28. Financial assistance from the European Commission to European Union member states accepting refugees from Ukraine in 2022, by country (in million euros). – Statista. April 2022. <https://www.statista.com/statistics/1305465/advance-payment-to-eu-countries-welcoming-refugees-from-ukraine/>
29. Frontex (2022), "EU external borders in October: Number of irregular entries on the rise", available at: <https://frontex.europa.eu/media-centre/news/news-release/eu-external-borders-in-october-number-of-irregular-entries-on-the-rise-7CiZBL>
30. Історія України. Довідник+тести – Гісем О.В. 22 серпня 2016 року.
31. Власенко, В.М. Друга хвиля міжвоєнної української політичної еміграції у Південно-Східній Європі [Текст] / В.М. Власенко // Сумська старовина. – 2013. - № XL. – С. 22-35.

32. Народи світу і Велика війна 1914-1918 рр.: матеріали Всеукраїнської наукової конференції 3-4 квітня 2015 р. – Вінниця, ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. – 350 с.
33. Ціватий, В. (2020) Типологія третьої хвилі української еміграції та історичні паралелі міграційного сьогодення. Народна творчість та етнологія, 1 (383), 66–75.
34. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Vseukrajinsjkyj perepys naselennja, 1989 [State Statistics Service of Ukraine. All Ukrainian Population Census, 1989] [online] Available: <http://database.ukrcensus.gov.ua/MULT/Dialog/Saveshow.asp> (in Ukrainian)
35. Державна служба статистики України. URL: www.ukrstat.gov.ua
36. <https://ips.ligazakon.net/document/JF56900A>
37. The NBU has made a forecast of Ukrainian migrants' expenses abroad this year. Ekonomichna Pravda. (2023, February 14). <https://www.epravda.com.ua/news/2023/02/14/697042/>
38. Каганець М. Міграція у ЄС: складне рішення? / М. Каханець, К. Ф. Циммерман /Європейська комісія. Генеральне управління з економічних та фінансових питань// Економічний документ 363. - 2009. - 56 с
39. Державна прикордонна служба України/ Європейська інтеграція/ Агенція з прикордонної та берегової охорони (FRONTEX) [Електронний ресурс]. URL: <https://dpsu.gov.ua/ua/vropeyska-agenciya-z-pitan-upravlinnya-operativnimspivrobotnictvom-na-zovnishnih-kordonah-derzhav-chleniv-vropeyskogo-soyuzufrontex/>

40. Національний Банк України. *Грошові перекази в Україні*.

https://bank.gov.ua/files/ES/Perekaz_y.pdf

41. Міжнародна економіка та міжнародні економічні відносини. Практикум : навч. посіб. / В. В. Козик, Л. А. Панкова, Ю. В. Огерчук та ін. – 3-тє вид., перероб. і допов. – Київ : Знання, 2016. – 584 с.

АНОТАЦІЯ

Сапанусь А.С. “Вплив міжнародної міграції на соціально-економічний розвиток України ” – Рукопис.

Кваліфікаційна робота студентки IV-го курсу очної форми навчання на здобуття освітнього рівня бакалавра спеціальності 292 “ Міжнародні економічні відносини”. Державний університет «Житомирська політехніка». Факультет національної безпеки, права та міжнародних відносин, Житомир, 2024.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел. Основний зміст викладено на 63 сторінках друкованого тексту, у тому числі 3 рисунки, 2 таблиці, список використаних джерел налічує 41 найменування.

У першому розділі “ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ В ІСТОРИЧНОМУ, СОЦІАЛЬНОМУ Й ЕКОНОМІЧНОМУ КОНТЕКСТАХ”, розглянуто поняття і сутність міжнародної міграції, класифікацію та види міжнародної міграції, фактори міжнародних міграцій населення, здійснено історичний огляд міжнародних міграцій населення й теорії розвитку міжнародних міграцій, розглянуто теоретичні основи міграційної політики та соціально-економічний вплив міграційних процесів на країн-учасниць міграційних процесів.

У другому розділі “ РОЗВИТОК Й ВПЛИВ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК КРАЇН ЄС ТА УКРАЇНИ”, була досліджена історія розвитку міжнародного міграційного руху в Європі та ЄС, були проаналізовані причини й наслідки масових міграцій до Євросоюзу, досліджені періоди міграційного руху в Україні, їх причини та чинники, а також проаналізовано вплив міграційних процесів на розвиток соціально-економічного життя України.

У третьому розділі “РЕГУЛЮВАННЯ МІГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ ТА ЄС ”, були досліджені міграційні політики ЄС та України, а також проведено дослідження з метою виявлення рекомендації щодо покращення соціально-економічного впливу міграційних процесів шляхом змін в міграційній політиці України.

Ключові слова: міжнародна міграція, соціально-економічний розвиток України, еміграція, російсько-українська війна.

ABSTRACT

Sapanus A.S. "The influence of international migration on the socio-economic development of Ukraine" - Manuscript.

Qualifying work of a student of the 4th year of full-time education to obtain a bachelor's degree in specialty 292 "International Economic Relations". Zhytomyr Polytechnic State University. Faculty of National Security, Law and International Relations, Zhytomyr, 2024.

The qualification work consists of an introduction, three sections, conclusions and proposals, a list of used sources. The main content is laid out on 63 pages of printed text, including 3 figures, 2 tables, the list of used sources includes 41 names.

In the first chapter "THEORETICAL PRINCIPLES OF THE STUDY OF INTERNATIONAL POPULATION MIGRATION IN THE HISTORICAL, SOCIAL AND ECONOMIC CONTEXTS", the concept and essence of international migration, classification and types of international migration, factors of international population migrations, a historical review of international population migrations and theories of the development of international migrations are considered theoretical foundations of migration policy and the socio-economic impact of migration processes on countries participating in migration processes.

In the second chapter "DEVELOPMENT AND IMPACT OF MIGRATION PROCESSES ON THE SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE EU COUNTRIES AND UKRAINE", the history of the development of the international migration movement in Europe and the EU was studied, the causes and consequences of mass migrations to the European Union were analyzed, the periods of the migration movement in Ukraine, their causes and factors, as well as the impact of migration processes on the development of the social and economic life of Ukraine is analyzed.

In the third chapter "REGULATION OF POPULATION MIGRATION IN UKRAINE AND THE EU", migration policies of the EU and Ukraine were investigated, as well as research was carried out with the aim of identifying recommendations for improving the socio-economic impact of migration processes through changes in the migration policy of Ukraine.

Keywords: international migration, socio-economic development of Ukraine, emigration, Russian-Ukrainian war.